

PLANI RAJONAL I TRASHËGIMISË VERI

2015 - 2018

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Plani Rajonal i Trashëgimisë Veri

2015 - 2018

MAJ 2015
Prishtinë

Ky dokument është prodhuar brenda kornizës së projektit të përbashkët BE/KE - "Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë". Përmbajtja nuk reflekton domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe/apo të Këshillit të Evropës.

Parathënie

Komunitetet në mbarë botën gjithnjë e më shumë po kërkojnë mënyra për të qenë më aktive në qeverisjen lokale dhe për të marrë pjesë në menaxhimin e burimeve të tyre lokale. Pjesëmarrja demokratike me një qasje gjithëpërfshirëse, që ua siguron të gjithëve të drejtën për të praktikuar kulturën e tyre, është thelbësore për mirëqenien e komuniteteve ku identitetet e shumfishta dhe diversiteti konsiderohen si asete të rëndësishme.

Trashëgimia, si një prej themeleve të jetës bashkëkohore, luan një rol thelbësor në zhvillimin ekonomik lokal duke qenë se kujdesi dhe menaxhimi i burimeve të trashëgimisë do të ofronin mundësi për komunitetet. Projekti i përbashkët i Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës - Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë* (PDKK) ka qenë risiprurës në angazhimin e komuniteteve lokale me trashëgimin e tyre, teksa ka zhvilluar metodat dhe programet e përshtatshme lokale, duke u bazuar në standardet e miratuara.

Me qasjen e tij të integruar ndaj trashëgimisë dhe diversitetit, ky Plan i Trashëgimisë bashkon tiparet e veçanta të komuniteteve në një kornizë rajonale. Krahas aseteve të mirënjohura të trashëgimisë, ai tenton që të ndërlihd aspektet jo materiale të jetës bashkëkohore të komunitetit dhe e lidh atë me mënyrat e ndryshme në të cilat trashëgimia ka një rol. Natyra pjesëmarrëse e zhvillimit të Planit të Trashëgimisë nxitë aktorët lokal që të luajnë një rol gjithnjë e më të rëndësishëm në një fazë të tij të hershme dhe në planifikimin e të ardhmes së tij. I tërë procesi i ka kushtuar vëmendje të veçantë qëndrueshmërisë dhe i ka marrë masat për të siguruar shembuj dhe udhëheqje konkrete si dhe të ndërtojë kapacitetet lokale për kryerjen e veprimeve.

Plani i Trashëgimisë është një mjet i dobishëm i cili do të krijojë një platformë për palët e interesuara për të bashkuar forcat nën një strategji rajonale dhe për të shtruar rrugën për një marrëdhënie më të fuqishme në mes të veprimeve bazë dhe politikë bërjes në nivel qendror, duke ofruar një qasje dinamike dhe sistematike ndaj proceseve të zhvillimit lokal përmes shfrytëzimit të burimeve ekzistuese të trashëgimisë.

Në ndërkohë që nxit veprimet e bashkërenduara në mes të komunave të Kosovës Jugore, plani gjithashtu vendos një kornizë të përbashkët për të gjitha rajonet e Kosovës pasi që të gjitha ato e kanë vijuar procesin e njëjtë në zonat e tyre përkatëse. Në pajtim me parimet e pjesëmarrjes demokratike, diversitetin dhe veprimet risiprurëse, procesi synon që të udhëheq drejt zhvillimit të një Plani të Trashëgimisë të Kosovës i cili do t'i ndihmojë autoritetet e Kosovës në objektivin e tyre që të përafrohen me normat dhe standardet Evropiane.

Unë shpresoj se puna e Projektit të Përbashkët të PDKK-së në vendosjen e shembujve përmes ndihmës së tij teknike do të stimulojë autoritetet që të lehtësojnë punën e aktorëve lokal dhe për të krijuar kushtet për komunitetet në mënyrë që ato të vlerësojnë, mbrojnë dhe menaxhojnë më mirë trashëgiminë tonë të përbashkët.

Claudia Luciani

Drejtoreshë e Drejtorisë për Qeverisje Demokratike
Këshilli i Evropës
Strasbourg

* Ky dokument është prodhuar brenda kornizës së projektit të përbashkët BE/KE - "Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë". Përmbajtja nuk reflekton domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe/apo të Këshillit të Evropës.

Si ju duket epoka e gurit sot?

Të gjithë ata që kanë mësuar për mbetjet arkeologjike të neolitit afër Runikut, duke përfshirë një okarina unike, që kanë hyrë në manastirin ortodoks serb të Banjskës apo që kanë vizituar kompleksin e minierës së Trepçës, në fakt nuk kanë nevojë për ligjërata rreth fuqisë së trashëgimisë kulturore dhe natyrore - ata e kanë përjetuar atë në formën e saj më të mirë: punuar nga njerëzit dhe për njerëzit!

Fakti se pasuritë e tilla gjenden gjithandej nëpër Kosovë nuk është vetëm çështje e traditës. Shumë prej zbulimeve të tilla ishin edhe rezultat konkret i programit të përbashkët shumë bashkëkohor të përkrahjes për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK-së), financuar kryesisht nga Bashkimi Evropian dhe zbatuar nga Këshilli i Evropës.

Rishtas, prezantimi i artistit të ri dhe të talentuar Kosovar, Petrit Halilaj në koleksionin artistik me nam Punta della Dogana në Venedik ishte frymëzuar nga okarina! Kështu që, kur të takon të shkruash parathënien e Planit të Trashëgimisë për rajonin e Kosovës Veriore fjalët për trashëgiminë kulturore befash marrin ngjyrim, forma dhe tinguj shumë konkret!

Kjo është pikërisht arsyeja pse planet e tilla ideohen, hartohen, diskutohen, miratohen dhe botohen: në mënyrë që jeta e kaluar të jetësohet sërish. Apo për të qenë edhe më ambicioz: që njerëzit të krijojnë një ide për një ndryshim të mundshëm duke rigjetur disa vlera të vjetra pothuaj të harruara, si dialogu dhe mirëkuptimi i ndërsjellë. Kur flasim për Kosovën Veriore, me shumicën e rëndësishme të komunitetit Serb, qasja e tillë përparimtare ndaj trashëgimisë është thelbësore. Mund ta quajmë diversitet, zhvillim i qëndrueshëm apo thjesht cilësi e jetës: çështja është se qytetarët gjithmonë duhet të përfitojnë nga jetësimi i ideve të mira në praktikë. Madje edhe në minierën e Trepçës vlerësimi modern i trashëgimisë së rëndësishme industriale do të shkojë dorë më dorë me nevojën bashkëkohore për të qenë risiprurës edhe në gjetjen e zgjidhjeve politike - në mënyrë që t'iu mundësohet komuniteteve lokale shfrytëzimi i trashëgimisë për zhvillim lokal dhe për të përmirësuar cilësinë e jetës së tyre. Duke vepruar kështu, vetëdija për trashëgiminë e përbashkët behët shumë, shumë e prekshme: ajo fillon të krijoj njohuri të reja, vende të reja pune, mundësi të reja për biznes dhe - mbi të gjitha - ide të reja në mesin e gjeneratave të reja.

Unë shpresoj sinqerisht që ky Plan i Trashëgimisë do të nxisë të gjitha palët e interesuara që të dëshmojnë se ato mund të ankorohen me krenari në të kaluarën e trashëguar dhe të mirë orientuar në të ardhmen. Me mirëkuptim të tillë, ata të gjithë do të merrnin pjesë në një proces që nuk është vetëm një "pilot projekt" tjetër por, një proces që mund të shërbejë si frymëzim për fluturimet tjera nëpërmjet territoret e vështira të krizës tonë bashkëkohore.

Samuel Žbogar,

Shef i Zyrës së Bashkimit Evropian dhe
Përfaqësues i Posaçëm i BE-së në Kosovë.

Hyrje

Të gjithë ata që kanë qenë të angazhuar në projektin “Përkrahje për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK)” kanë punuar në drejtim të transformimit progresiv të shoqërive përmes demokracisë pjesëmarrëse, duke shfrytëzuar trashëgiminë si një vlerë të përbashkët. Ne përiqemi që të sigurojmë mirëqenien e komuniteteve si një faktor kyç kontribues për të drejtat themelore të njeriut, përmes përmirësimit të cilësisë së jetës dhe mjediseve jetësore. Duke përmirësuar cilësinë e jetës dhe mjediset jetësore, ne duam të nxisim jetën e komunitetit duke u bazuar në individ aktiv, të përkushtuar përmes pjesëmarrjes së lirë dhe demokratike në procesin e zhvillimit. Ky proces i zhvillimit demokratik do të duhej të bazohet në shfrytëzimin e qëndrueshëm të burimeve lokale të trashëgimisë, në krijimin e mundësive për qasje të barabartë në këto burime, dhe në shpërndarjen e drejtë të përfitimeve mes njerëzve në mënyrë të denjë.

Përfshirja e çiltër e komuniteteve në praktikën e jetës së tyre të përditshme, ku ato janë pjesëmarrës aktiv në proceset vendimmarrëse për zhvillim ekonomik dhe social, është jetike për të na ndihmuar neve që t’i qasemi ndërlikueshmërisë së të jetuarit së bashku. Përmes dialogut ndërkulturor ne kemi mundësinë që të krijojmë mirëkuptimin e ndërsjellë i cili është i domosdoshëm për t’u lidhur me njëri-tjetrin dhe të ripërkufizojmë marrëdhëniet tona. Ekzistenca jonë sot dhe perspektiva jonë e ardhme shpesh ndikohen nga e kaluara jonë dhe ajo që e kemi trashëguar nga e kaluara.

Trashëgimia duhet të përshkruhet thjeshtë si pasuritë dhe burimet kulturore dhe natyrore që civilizimet i trashëgojnë nga e kaluara; në nivel lokal, trashëgimia është një montazh i thurur i komuniteteve, vendeve, historive dhe peizazheve. Se si personalisht e perceptojmë trashëgiminë kryesisht varet nga moshën jonë - fëmijët kanë tendencën që të ndërlidhin trashëgiminë me çdo gjë të “vjetër” apo historike, të rriturit mund të ndërlidhin trashëgiminë me identitetin, ndërsa më të moshuarit mund ta ndërlidhin trashëgiminë me të “kaluarën e artë” dhe “humbjen” e vlerave. Mirëpo, të gjitha moshat e pranojnë rëndësinë e trashëgimisë në njëfarë niveli.

Njohja e rëndësisë së trashëgimisë nuk nënkupton gjithmonë vlerësimin dhe të kuptuarit e trashëgimisë. Trashëgimia po ashtu i është nënshtruar shkatërrimit; ndonjëherë me vetëdije, për arsye të ndërlikuara, ose pa vetëdije, duke e lënë të shkatërrohet, shpërbëhet dhe zhduket.

Njohja e vlerës së trashëgimisë së shumëllojshme, nderimi dhe vendosja e saj në vendin e duhur në histori, është një proces sfidues por edhe ngazëllues, nëse menaxhohet si duhet.

Plani i Trashëgimisë për Kosovën Veriore është produkt i nismës rajonale të komunitetit i komponentit për Zhvillim Ekonomik Lokal të Projektit të Përbashkët të BE/KiE - Mbështetje të Promovimit të Diversitetit Kulturor në Kosovë (PDKK) dhe pason nga një pilot projekt tashmë i kompletuar në Kosovën Perëndimore. Ai ofron një kornizë për identifikimin e strategjive më të përshtatshme për të çuar përpara objektivat, në kontekstin e zhvillimit të nismave dhe komponentëve turistik të qëndrueshëm, të bazuar në trashëgimi në kuadër të një strategjie të përgjithshme turistike për rajonin.

Komponenti i Zhvillimit Ekonomik Lokal (ZhEL) të projektit të PDKK-së është frymëzuar nga dhe është i lidhur ngushtë me Pilot Projektin për Zhvillim Lokal (PPZHL) të Programit Rajonal të Këshillit të Evropës për Trashëgimi Kulturor dhe Natyrore në Evropën Juglindore.

Ndonëse, projekti PDKK I & II ndoqën një fokusim më specifik në nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi trashëgimor, ai gjithmonë synoi që të mbante lidhjet me programin rajonal për të plotësuar përpjekjet e bëra nëpër shtetet e tjera në rajon. Puna jonë e drejtuar nga trashëgimia krijon platforma ku çështjet e tërthorta që kanë të bëjnë me komunitetet bëhen bashkë përreth veprimeve konkrete, duke dhënë shembuj për llojin e shoqërisë që ne synojmë ta ndërtojmë.

Si rezultat i suksesit të procesit të planit për trashëgiminë në Kosovën Perëndimore, ai u shtri edhe në katër rajonet e tjera të Kosovës.

Zhvillimi i një Plani të Trashëgimisë si koncept u ndikua nga shembulli i suksesshëm i modelit të Këshillit Irlandez të Trashëgimisë, dhe ekspertët nga Këshilli Irlandez për Trashëgimi kanë ndihmuar procesin e formësimit të Planeve të Trashëgimisë si dhe në ofrimin e mbështetjes për zhvillimin e kapaciteteve të akterëve lokal. Zbatimi i planit për trashëgiminë në katër rajonet bazohet në metodologjinë e dëshmuar në Kosovën Perëndimore që përfshin angazhimin e komunitetit, mbledhjen e të dhënave, vlerësimin e fizibilitetit, pilot veprimet, përpjekjet për zhvillimin e kapaciteteve, përgatitjen dhe zbatimin e planit të trashëgimisë.

Një qasje sistematike, analitike dhe e strukturuar u miratua bazuar në pikat e forta lokale, pikat e dobëta, mundësitë dhe kërcënimet në lidhje me zhvillimin e nismave të qëndrueshme të orientuara nga trashëgimia dhe turizmi në rajon. Pilot veprimet që u zhvilluan njëkohësisht në rajone dhanë një kontribut domethënës në formësimin e planit të trashëgimisë.

Strategjia bazë përfshinë integrimin e nismave të orientuara nga trashëgimia dhe zhvillimi i turizmit trashëgimor me zhvillimin e sektorit të përgjithshëm të turizmit në rajon.

Strategjia përqendrohet në ngritjen e vetëdijes, arsimim, trajnime dhe veprimet e sugjeruara në raport me trashëgiminë kulturore dhe natyrore, dhe adreson çështje praktike duke përqafuar mbledhjen/miratimin në vazhdimësi të të dhënave, konservimin e lokaliteteve, restaurimin, shënjimin, informacionin për trashëgiminë dhe sigurinë e lokaliteteve, të gjitha përmes një partneriteti të lehtësuar dhe procesit të bashkëpunimit që përfshinë të gjithë akterët qendror, komunal, të komunitetit, trashëgimisë dhe turizmit në rajon.

Procesi ka qenë i bazuar në partneritet, bashkëpunim dhe pronësinë e komunitetit, dhe në Kosovën Veriore partnerët kyç ka qenë OJQ Mundësia.

Plani i Trashëgimisë përmbanë tetë pjesë, që theksojnë thelbin e trashëgimisë në zemër të jetës së komunitetit, duke ofruar një pasqyrë të trashëgimisë së rajonit, duke prezantuar idenë e trashëgimisë dhe një plan për trashëgiminë, dhe duke përshkruar se si u zhvillua ky plan për trashëgiminë. Më tutje, ai pasqyron ndryshimin në qëndrimet dhe qasjet e akterëve lokal si rezultat i procesit, dhe thekson konsideratat strategjike në procesin e zhvillimit. Në fund, ai vendosë objektivat dhe veprimet e tyre të ndërlidhura e të arritshme me një 'hartë' të qartë se si të zbatohet plani në ndërkohë që ofron shkurtimisht pikat kryesore nga secila komunë në rajon në raport me planin e trashëgimisë.

Përpjekjet e projektit të PDKK-së për të theksuar lidhjen organike në mes të trashëgimisë dhe diversitetit pasqyrohen duke minimizuar dallimin në mes trashëgimisë kulturore materiale dhe jo materiale dhe trashëgimisë natyrore përmes një qasje të tërësishme, pjesëmarrëse dhe të integruar ku të gjitha komunitetet kanë zërin dhe vendin e tyre. Ai gjithashtu nxit përfshirjen e arteve bashkëkohore si një formë e shprehjes së trashëgimisë, diversitetit dhe identiteteve të shumëfishta të rajonit. Kjo është thelbësore për përfshirjen sociale dhe zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm.

Në projektin e PDKK-së, ne besojmë se ky Plan Rajonal i Trashëgimisë do të ketë një ndikim domethënës në zhvillimin lokal të Kosovës Veriore, që gradualisht do të çojë tek Plani i Trashëgimisë të Kosovës dhe prezantimin si një shembull pozitiv për rajonet e tjera në Evropë.

Hakan Shearer Demir
Udhëheqës i ekipit të PDKK

Terry O'Regan
Ekspert nga Këshilli i Evropës

FALËNDERIME

Kemi dëshirë që të shprehim falënderimet tona për të gjithë akterët që morën pjesë aktive në zhvillimin e këtij plani, dhe në veçanti:

- Anëtarët e komuniteteve të tri komunave
- Vullnetarëve të komunitetit
- OJQ: Mundësia
- Grupeve Punuese Ndër-komunale të PDKK-së në Mitrovicë, Vushtrri dhe Skënderaj
- Anëtarëve të Grupeve Punuese Rajonale të PDKK-së
- Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturor në Mitrovicë
- Kryetarëve të komunave Mitrovicë, Vushtrri dhe Skënderaj
- Nora Arapi, Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit - personi kontaktues për Zhvillim Lokal

Ekspertëve të cilët kontribuuan në zhvillimin e planit gjatë fazave të ndryshme

- Terry O'Regan, Irlandë, ekspert nga KiE.
- Liam Scot, Këshilli për Trashëgimi i Irlandës
- Julija Trichkovska, PDKK specialiste mbi trashëgiminë kulturore
- Valmira Gashi, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
- Fadil Bajraktari, Instituti për Mbrojtjen e Natyrës
- Rreze Loxha, QRTK në Mitrovicë
- Hylki Salihu, QRTK në Mitrovicë

Organizatave partnere të cilat me mirësjellje mbështetën procesin e zhvillimit të kapaciteteve

- Këshillit për Trashëgimi të Irlandës, Irlandë

Koordinatorit të PTD-së Veri

- Fatmir Beka

Për koordinatorin e PDKK për Zhvillim Ekonomik Lokal dhe koordinatorin rajonal

- Harmonije Radoniqi
- Avni Manaj

Lista e Shkurtesave

BIOFOR-IQC	Kontrata e cilësisë për Biodiversitet dhe Pylltari me afat të pacaktuar
LTk	Ligji për Trashëgiminë Kulturore
CHwB	Trashëgimia Kulturore pa Kufi
KiE	Këshilli i Evropës
SIRK	Studimet Integruese Rajonale Krahasuese
OShC	Organizata e Shoqërisë Civile
PE	Partneriteti Evropian
PVPE	Plani i Veprimit për Partneritet Evropian
ERA	Grupi Përgjegjës Mjedisor
BE	Bashkimi Evropian
EU CARDS	Asistenca e Komunitetit të Bashkimit Evropian për Rindërtim, Zhvillim dhe Stabilizim
PBB	Produkti i brendshëm bruto (PBB)
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
PTD	Programi i trashëgimisë dhe i diversitetit
GPNK	Grupi punues ndër-komunal
PPZhL	Pilot Projekti për Zhvillim Lokal
ZHEL	Zhvillimi ekonomik lokal
LPH	Ligji për Planifikimin Hapësinor
MBPZhr	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
MKRS	Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
MASHt	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MMPH	Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
MTI	Ministria e Tregtisë dhe Industrisë (Departamenti i Turizmit)
MAPL	Ministria e Administrimit dhe pushtetit lokal
MTT	Ministria e Transportit dhe Telekomunikacionit
OJQ	Organizata Jo-Qeveritare
PDKK	Promovimi i Diversitetit Kulturor në Kosovë
QRTK	Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturore
VK	Vullnetarët e Komunitetit
GPR	Grupi Punues Rajonal
KOS	Kisha Ortodokse Serbe
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë
USAID	Ajencia e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar

01

*Eksponat në oborrin e Muzeut të kristaleve,
Stan Terg, Komuna e Mitrovicës*

TRASHËGIMIA SI VATËR E JETËS SË KOMUNITETIT

1.1 Çka është trashëgimia?

Trashëgimia është gjithçka që kemi trashëguar nga e kaluara duke përfshirë monumentet, objektet arkeologjike dhe objektet e tjera të trashëgimisë, trashëgimia arkitekturore, trashëgimia fetare, flora, fauna, habitatet e kafshëve të egra, gjeologjia dhe topografia, peizazhet, gjenealogjia, muzika tradicionale, lojërat, ngjarjet dhe performancat, folklori, artefaktet popullore, gojëdhënat dhe historia e vendit.

Trashëgimia është një pjesë jetike e identitetit tonë dhe ndjenjëspër vend. Ajo është një pjesë e pandashme e jetës sonë të përditshme, dhe një burim i jashtëzakonshëm që kontribuon në mirëqenien e shoqërisë përfshirë punësimin, rekreacionin, shëndetin, të mësuarit dhe kënaqësinë. Vlera shoqërore e trashëgimisë është e pamatshme në raport me ofrimin e fokusit për angazhimin dhe bashkëpunimin e komunitetit, në inspirimin e krenarisë për dukjen e rrugëve dhe peizazheve, dhe inkurajimin që të kujdesemi për mjedisin tonë të përditshëm.

Ekziston një arsytim i shëndoshë ekonomik për të përkrahur trashëgiminë, pasi që nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi trashëgimor në veçanti kanë një rol jetik në ekonominë në zhvillim. Nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi krijojnë punësim dhe të hyra financiare të qëndrueshme kur ato janë të integruara si pjesë e një programi gjithëpërfshirës zhvillimor.

“ Trashëgimia përfshinë elemente materiale dhe jo materiale të cilat pasqyrojnë kulturën dhe kreativitetin e komuniteteve njerëzore që nga kohërat më të lashta, si dhe diversitetin e pasur dhe bukuritë e mjediseve natyrore. ”

Trashëgimia përfshinë elemente materiale dhe jo materiale të cilat pasqyrojnë kulturën dhe kreativitetin e komuniteteve njerëzore që nga kohërat më të lashta, si dhe diversitetin e pasur dhe bukuritë e mjediseve natyrore.

1.2 Vlera e trashëgimisë

Në të kaluarën, trashëgimia shpesh është përceptuar gabimisht si një përgjegjësi vetëm e qeverive dhe akademikëve. Mirëpo, krahas pronësisë qen-

drore të trashëgimisë, ekziston edhe pronësia e komunitetit e madje edhe pronësia personale e trashëgimisë. Shumica e familjeve kanë 'trashëgimi familjar' të pasur në formën e mobiljeve, dekorimeve, librave dhe dokumenteve, fotografive, tregimeve, këngëve, historisë, e madje edhe rrobave të cilat janë kaluar nga brezi në brez. Trashëgimia është një përbërës jetik në programet arsimore në mbarë botën. Andaj, ajo njihet nga të gjitha nivelet e shoqërisë si një gjë me vlerë që jo gjithmonë është e matshme nga aspekti monetar.

Pronësia komplekse dhe vlerat e ndërlydhura të trashëgimisë mund të shpjegojnë pse ajo është e kërcënuar aq shpesh. Vlerat e saj simbolike nganjëherë mund të rezultojnë në shkatërrim të qëllimshëm në situata të konflikteve. Perceptimi është se mungesa e vlerës monetare mund të rezultojë në shkatërrimin e saj për shkakë të keqinformimit apo përkeqësimit për shkakë të neglizhimit, posaçërisht kur rëndësia e saj nuk është njohur, hulumtuar, identifikuar dhe mbrojtur zyrtarisht nga ndërhyrja dhe shkatërrimi mjedisor. Vetëdijësimi për kërcënimet e tilla ndaj trashëgimisë duhet të ndërtohet në secilën strategji që ka për qëllim vendosjen e trashëgimisë në thelb të sistemit të vlerave të të gjitha shoqërive. Re-

agimi ndaj kërcënimeve të tilla dhe të kuptuarit e vlerës maksimale të trashëgimisë për të gjithë qytetarët kërkon financimin e duhur dhe një qasje të nduarshme për gjetjen dhe arsyetimin e fondeve të nevojshme.

Prandaj është fatmirësi që sot në mbarë botën, trashëgimia e përbashkët ka një vlerë të pranuar dhe të rëndësishme ekonomike në nivelin qendror, komunal dhe të komunitetit si përqëndrim për bizneset e vogla, si një atraksion për turistët, dhe gjithnjë e më shumë për investitorët. Shumica, nëse jo të gjitha, shtetet kanë lokalitetet e trashëgimisë kulturore të rëndësishme ndërkombëtare - por zakonisht ato janë të pakta në numër dhe përderisa rëndësia e tyre siguron një fluks të vizitorëve, ato zakonisht kanë kufizime të natyrës së kapaciteteve, dhe si të vetme rrallëherë ofrojnë bazën për një sektor të shëndoshë dhe të qëndrueshëm të turizmit trashëgimor në nivel nacional. Andaj, të gjitha komunitetet përparimtare dhe të përgjegjshme kanë një shtysë të fortë për t'u angazhuar në mënyrë proaktive dhe kreative me trashëgiminë e tyre të gjerë.

Ndërmarrja e veprimeve në fushën e trashëgimisë përfshinë identifikimin e vler-

Ceremoni dasme, fshati Villahi, Komuna e Miltrovicës

ave të saj shoqërore, kulturore, të mjedisit dhe ekonomike. Përmes gjashtë hapave bazë, komunitetet mund të:

- identifikojnë dhe regjistrojnë trashëgiminë e tyre,
- të sigurohen se ajo është e mbrojtur,
- të zhvillojnë trashëgiminë dhe peizazhin e tyre,
- ta integrojnë atë në kulturën e jetës së sotme, dhe aty ku është e mundur t'i caktojnë një përdorim të ri të qëndrueshëm në ndërkohë që respektojnë dhe pranojnë përgjegjësinë për t'ia kaluar të paprekur trashëgiminë e tyre brezave të ardhshëm.

Kjo kërkon një qasje strategjike të strukturuar në nivel qendror, rajonal, komunal dhe të komunitetit dhe është më se e suksesshme dhe e qëndrueshme aty ku është e bazuar në komunitetet lokale që ndajnë trashëgiminë e tyre të çmuar me vizitorët, në vend se të jenë të bazuar vetëm në interesat komerciale duke eksploatuar një burim të trashëgimisë kulturore dhe natyrore si një produkt turizmi.

Qasja e Planit të Trashëgimisë përfaqëson një strategji kornizë praktike por edhe të qëndrueshme për të lehtësuar dhe koordinuar pesë veprimet kyçe të identifikuar më lart në mënyrë që të realizohet vlera e plotë e trashëgimisë së përbashkët për shoqërinë.

1.3 Çka është Plani i Trashëgimisë?

Plani i Trashëgiminë është strategji për identifikimin, mbrojtjen, konservimin, përmirësimin, interpretimin dhe menaxhimin e qëndrueshëm të trashëgimisë, dhe zbatohet në nivel qendror, rajonal dhe komunal. Është një plan veprimi real për të cilin është arritur pajtimi, në referim me mekanizmat e dorëzimit dhe kërkesat buxhetore. Në nivelet e ndryshme, veprimet mund të ndërmerren nga një grup apo organ, ose nga një numër i grupeve në partneritet. Në nivel rajonal një plan i trashëgimisë mund të merr formën e një plani të përgjithshëm rajonal strategjik i përcjellë nga një sërë planesh komunale. Në çfarëdo shkalle qoftë, ai duhet të identifikojë prioritetet për veprim nga të gjithë akterët gjatë një periudhe trevjeçare, dhe duhet të përfshijë një mekanizëm për rishtikim dhe vlerësim.

Një Plan i Trashëgimisë paraqet mundësinë për të identifikuar qështjet dhe nevojat e trashëgimisë në nivel qendror, rajonal dhe komunal, dhe t'i adresoj ato në nivel lokal. Ai ka për synim të ndikojë veprimet dhe aktivitetet e të gjithë lojtarëve dhe akterëve kyç që kanë të bëjnë me trashëgiminë, dhe për të ngritur vetëdijen për atë trashëgimi, vlerën dhe potencialin e saj. Prandaj është një deklaratë strategjike për atë se çfarë dëshiron të arrijë një popull në lidhje me menaxhimin e trashëgimisë dhe konservimin e saj gjatë një periudhë trevjeçare, por edhe një listë e veprimeve që duhet të ndërmerren për të arritur qëllimet dhe objektivat strategjike.

1.4 Pse të kemi një Plan të Trashëgimisë?

Ruajtja dhe menaxhimi i trashëgimisë është përgjegjësi jo vetëm e autoriteteve qendrore

“ Plani i Trashëgiminë është strategji për identifikimin, mbrojtjen, konservimin, përmirësimin, interpretimin dhe menaxhimin e qëndrueshëm të trashëgimisë, dhe zbatohet në nivel qendror, rajonal dhe komunal. ”

apo komunave, por e të gjithëvebrenda komunitetit. Shpesh ai funksionon më së miri kur ndërmerret si një partneritet që përfshinë të gjitha grupet dhe individët e interesuar. Plani i Trashëgimisë është mënyrë e efektshme për arritjen e konsensusin se si të ruhet dhe menaxhohet më së miri trashëgimia në bashkëpunim duke u përqendruar në një sërë energjish dhe nismash të përbashkëta për të mirën e asaj trashëgimie dhe komuniteteve pjesëmarrëse. Ai është një mekanizëm bashkërendues i cili ofron një kontekst strategjik për veprime të përbashkëta, për t'u siguruar se përfitimet më të mëdha i janë dhënë burimeve të trashëgimisë.

Përpjekjet dhe nismat e grupeve lokale dhe autoriteteve qendrore mund të gjejnë një kontekst më të gjerë përbrenda Planit të

Trashëgimisë dhe të lehtësojnë arritjen e marrëveshjes mbi identifikimin e prioriteteve për shpërndarjen e fondeve në dispozicion për ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë.

1.5 Kujt i dedikohet Plani i Trashëgimisë?

Planii Trashëgimisë është për njerëzit, për të gjitha agjencitë dhe grupet relevante të rajonit si dhe për komunat. Ky plan bazohet në parimin e ndarjes së përgjegjësive për trashëgiminë dhe të pronësisë ndaj sajë.

1.6 Cili është synimi i Planit të Trashëgimisë?

Një Plan i Trashëgimisë synon që të sigurojë benefite për komunitetin lokal përmes rritjes së vetëdijes, vlerësimit, shijimit dhe shfrytëzimit të qëndrueshëm, ekonomik apo çfarëdo tjetër të trashëgimisë së tyre kulturore dhe natyrore. Plani gjithashtu mund të përdoret për të fituar mbështetjen e aktereve kyç dhe për të krijuar partneritete të reja për mbrojtjen, vetëdijësimin dhe prezantimin e trashëgimisë. Ai ua mundëson një sërë akterëve që të angazhohen në diskutimet mbi rëndësinë e trashëgimisë në lidhje me vlerat e saj globale, kulturore, arsimore, akademike, ekonomike, rekreative, estetike dhe personale, krahas vlerave të saj të brendshme. Plani gjithashtu njih vlerën e këmbimit të informacionit dhe përgjegjësinë në raport me atë trashëgimi.

Planii për Trashëgiminë bazohet në një qasje të integruar për identifikimin, mbrojtjen, ruajtjen, menaxhimin dhe prezantimin e pasurive të trashëgimisë. Ai duhet të synojë që të përfshijë në mënyrë tërësore aspektet e ndryshme të kësaj trashëgimie, duke shikuar mjedisin historik, natyror, kulturor, social dhe ekonomik si një tërësi, në vend se të tentojë të merret me to në mënyrë të fragmentuar. Ky është një koncept i ri dhe dinamik për trashëgiminë.

1.7 Si është mishëruar koncepti i trashëgimisë në Planine Trashëgimisë?

Planii Trashëgimisë është një mundësi për të njohur dhe pranuar praninë e trashëgimisë përreth nesh, në vend se të shihet si diçka që vizitohet vetëm për festa dhe fundjava. Në paraqitjen e një koncepti të tillë, Plani i Trashëgimisë duhet të trajtojë mjedisin si

tërësi, në vend se të kërkojë vetëm të mbrojë shembujt më të mirë –apo më të dukshëm të trashëgimisë.

Deri sot, legjislati, financimi dhe përpjekjet administrative kanë pasur tendencën që të përqendrohen në mbrojtjen e aspekteve dhe shembujve më të 'rëndësishëm' të trashëgimisë. Përderisa, rëndësia e këtyre lokaliteteve, strukturave dhe llojeve e justifikon mbrojtjen e tyre të kujdesshme, Plani i trashëgimisë gjithëashtu njih trashëgiminë edhe jashtë këtyre zonave të përcaktuara. Ai njih ndikimin e të kaluarës dhe të njerëzve të saj në çdo aspekt të jetës dhe peizazheve tona, të prekshme në paraqitjen dhe morfologjinë e tyre.

Shpesh pjesa e pacaktuar apo e 'zakonshme' e peizazhit që ofron kontekstin për lokalitetet dhe strukturat e caktuara më të rëndësishme - si nga aspekti i hapësirës, ashtu edhe i domethënies - duke i lejuar ato të kuptohen më plotësisht. Një koncept i tillë i trashëgimisë është më afër parimeve të zhvillimit të qëndrueshëm, që paraqet një të kuptuar më të gjërë të trashëgimisë dhe duke e bërë më relevant për jetët tona moderne. Ai gjithashtu lejon të kuptuar më koherent të mjedisit, ndërveprimet në mes të aspekteve të ndryshme të trashëgimisë, dhe pjesëmarrje më të madhe të publikut në debatet rreth asaj se çka është e rëndësishme, çka duhet mbrojtur, dhe si duhet t'i prezantohet vizitorëve lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar. Një qasje e tillë e tërësishme ndërthen në vete një vështrim më të gjërë të vlerave për t'i futur në debat.

1.8 Çka përmban Plani i Trashëgimisë?

Një Plan i Trashëgimisë rishikon veprimet që mund të jenë ndërmarrë tashmë dhe përcakton një listë të veprimeve të mëtutjeshme të cilat mund të ndërmerren nga një sërë akterësh gjatë një periudhë tre vjeçare e cila mbulohet nga plani. Ai përmbanë një listë të objektivave të gjëra strategjike, ku veprimet e tilla do të ndihmojnë që ato objektiva të arrihen. Për aq sa të jetë e mundur plani tregon se kush do të kryejë secilin veprim dhe po ashtu mund të tregojë edhe planin kohor për secilin prej këtyre veprimeve. Plani mund të tregojë edhe burimet e mundshme financuese. Plani i Trashëgimisë jo domosdoshmërisht

ishtë përfshinë veprimet specifike për një ndërtesë, lokalitet apo vend, apo stabilizimin e një monumenti të caktuar. Në përgjithësi Plani Trashëgimisë përmban veprimet të cilat pasqyrojnë prioritetet e identifikuar në raport me mbledhjen e të dhënave, ngritjen e vetëdijes, promovimin dhe prezantimin e praktikave më të mira.

1.9 Trashëgimia e qëndrueshme

Aspekti ekonomik i trashëgimisë është shpatë me dy tehe. Mbrojtja, restaurimi dhe menaxhimi i trashëgimisë është një proces i kushtueshëm, dhe pak qeveri në botë i kanë burimet për të financuar punimet e tilla të rëndësishme, përpos kur financimi qendror rritet nga të ardhurat e gjeneruara nga burimi i trashëgimisë. Ndërkombëtarisht, nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi i trashëgimisë janë bërë mekanizma jetik për të gjeneruar të hyra shumë të nevojshme të drejtpërdrejta dhe - çështje më e rëndësishme - jo të drejtpërdrejta për të mbështetur sektorin e trashëgimisë.

Ekziston një treg i rëndësishëm dhe i vërtetuar i turizmit për prodhimet e turizmit të trashëgimisë të prezantuara në mënyrë profesionale dhe të menaxhuar në mënyrë të qëndrueshme. Në shumë vende në zhvillim turizmi në shumicën e rasteve gjeneron mbi 20% të PBB, dhe është burimi kryesor i këmbimit valutor për shtetet me më pak burime ekonomike në botë.

Në Irlandë, një shtet i vogël në disa aspekte i ngjashëm me Kosovën, 40 % e shpenzimeve turistike i atribuohet mjedisit historik.

Çdo vit rreth 2.5 milionë njerëz i vizitojnë shtëpitë dhe kështjellat e saj, dhe rreth 2 milionë njerëz i vizitojnë monumentet e saj. Të ardhurat e gjeneruara nga turizmi burojnë drejtpërdrejt përmes pagesave për hyrje dhe shitjeve të tjera të ndërlydhura të mallrave, por dobia e vërtetë ekonomike buron në mënyrë jo të drejtpërdrejt nga shpenzimi lokal në ushqime, strehim dhe shërbime të tjera.

Sidoqoftë, duhet theksuar se turizmi i qëndrueshëm - kur atraksioni menaxhohet dhe mbrohet tekta vlera e tij realizohet në mënyrë të përgjegjshme - kërkon një qasje të planifikuar që nga fillimi i zhvillimit të produktit të turizmit të trashëgimisë. Gjithashtu duhet pranuar se turizmi i trashëgimisë krijon përdorim dhe dëm shtesë të burimeve të trashëgimisë dhe rrit nivelin e nevojshëm për mirëmbajtje dhe kujdes.

Gjithashtu, është thelbësore që të theksohet se sektori i ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) ka qenë boshti kurrizor i ekonomisë evropiane, dhe ky realitet është mishëruar në qasjen e këtij plani.

Përderisa korporatat e mëdha kanë tendencën që të eksploatojnë në mënyrë përzgjedhëse dhe intensive lokalitetet kryesore të trashëgimisë në dëm të zhvillimit gjithëpërfshirës nëpër tërë komunitetin e gjerë, sektori i NVM lulëzon në një mjedistë turizmit të trashëgimisë dhe është dukshëm më i qëndrueshëm në një nivel lokal dhe shkallë më të vogël.

Punë artizanale e nderlydhur me minierën e Trepçës

A wide-angle photograph of a museum gallery. The room is filled with rows of red display cases, each containing various mineral specimens. The cases are arranged in a grid pattern, and the floor is a light-colored, polished surface. The ceiling features a grid of recessed lighting fixtures. Large windows with a grid pattern are visible in the background, allowing natural light to enter the space. The overall atmosphere is clean and professional, typical of a scientific museum.

02

Ekspozitë e Muzeut të kristaleve, Stan Terg, Komuna e Mitrovicës,

TRASHËGIMIA E KOSOVËS VERI¹

Plani për Trashëgiminë e Kosovës Veriore (rajonit të Mitrovicës) mbulon territorin e tri komunave në jug të lumit Ibër. Mitrovicës, Skënderajt dhe Vushtrrisë, të cilat janë të banuara kryesisht me shqiptarë, dhe territori i tri komunave tjera në veri të lumit Ibër. Zveçanit, Zubin Potokut dhe Leposaviqit, si dhe një pjesë të qytetit të Mitrovicës e cila banohet kryesisht nga serbët.

Mitrovica është një qark malor i cili përbëhet malet e Kopaonikut, Rogoznës dhe Mokra Gorës në veri dhe verilindje, malet e Drenicës dhe Qyqavicës të cilat shtrihen në zonën jugperëndimore të rajonit, përderisa në juglindje kufijtë e këtij territori shtrihen deri në Rrafshin e Kosovës.

Rajoni është më i pasuri në Kosovë për sa i përket ujit, ku pjesa më e madhe vjen nga dy lumënj, Ibri dhe Sitnica. Përmes ngritjes së pendës në lumin Ibër afër qytezës së Zubin Potokut në vitin 1970 u formua liqeni artificial i Gazivodës, i cili është rezervuari më i madh në Kosovë dhe ofron ujin edhe për ujitjen e tokës bujqësore në Rrafshin e Kosovës. Rezervuari, po ashtu përdoret edhe për ujë të pijshëm dhe elektricitet për aktivitetet industriale të rajoneve të Mitrovicës dhe Prishtinës. Gazivoda ka potencial të madh për zhvillimin e turizmit rekreativ dhe peshkimit pasi ka shumë specie të peshqve. Gjatë verës ai vizitohet nga shumë turist që vijnë nga Mitrovica, Zubin Potoku dhe Novi Pazari, si dhe nga zonat e largëta të Kosovës. Zona përreth liqenit karakterizohet nga peizazhi i bukur i maleve të Mokra Gorës dhe Rogoznës.

Zona e Vushtrrisë ka biodiversitet të pasur dhe trashëgimi natyrore. Malet e Qyqavicës dhe Shalës janë të njohura për peizazhet e tyre të bukura, dhe kanë potencial të madh për zhvillimin e turizmit dimëror.

Burimi me potencial të madh për turizmin e banjave gjendet në shpatet e fshatit Banjë në komunën e Skënderajit. Me një rrjedhje mesatare prej 15 litrash në sekondë dhe temperaturë konstante gjatë tërë vitit (24,8°C), në vitin 2007 burimi u shpall monument natyror me një zonë të mbrojtur prej 1000 m².

¹Projekti i PDKK-së i referohet rajoneve si Veri, Jug, Qendër, Lindje dhe Perëndim bazuar në përkufizimin e Agjencisë për Zhvillimin Rajonal.

Rajoni që kohërat antike ky rajon ka qenë shumë i njohur për burimet e tij minerare. Minierat e Trepçës në Stan Tërg afër qytezës së Mitrovicës ishin kompleksi më i madh i minierave në këtë pjesë të Ballkanit për eksploatimin e arit, argjendit, plumbit dhe zinkut. Dëshmitë e para për nxjerrjen e xehes rreth Stan Tërgut datojnë që nga fundi i shekullit të XIII dhe fillimi i shekullit të XIV, kur sunduesit lokal serb i ftuan saksonët që të nxirrnin xehen. Plumbi dhe zinku i nxjerrë përdorëshin për ndërtimin e strukturave mbrojtëse përgjatë luginës së lumit Ibër për të mbrojtur zonën nga pushtimi i ushtrive osmane. Në shekullin e XVI osmanët e kufizuan eksportin e metaleve dhe deri në fillim të shekullit të XX nxjerrja e xehës ishte e kufizuar. Zhvillimi i këtij burimi rifilloi në vitin 1930 kur një program i madh hulumtues u ndërmor nga një kompani britanike.

Gjetjet më të vjetra nga lokacionet arkeologjike të këtij rajoni datojnë që nga periudha e neolitit. Një nga vendbanimet më të zhvilluara të periudhës së gurit të cilat janë zbuluar ndonjëherë në Kosovë gjendet afër fshatit Runik, 10 km në veriperëndim të Skënderajit, ku janë zbuluar artefaktet e të ashtuquajturës kultura starçevo (mileniumi i VI p.e.s.). Në mesin e shumë pjesëve të

Performancë e muzikës tradicionale (Rapsodi), fshati Vllahi, Komuna e Mitrovicës

poçarisë monokrome dhe me ngjyra, u nxor edhe një instrument muzikor unik, i njohur si *Okarina* - një instrument frymor me përmasa të vogla nga argjila e pjekur. Në me-

sin e gjetjeve të dy vendbanimeve tjera të neolitit - *Fafos I* dhe *II* - të cilat janë gërmuar rreth 200 metra larg njëra-tjetrës shumë afër qytezës së Mitrovicës, më karakteristiket janë objektet e kultit (figurat e vogla antropomorfe) të kulturës Vinça. Lokacioni arkeologjik i Zhitcos, i cili gjendet rreth 3 km në veri të qytezës së Zveçanit, dhe lokacionet aty afër të Karagaqit dhe Villaçit janë dëshmi e vazhdimësisë së jetës gjatë kulturave të neolitit gjegjësisht kulturës së mëhershme Starçevo dhe asaj të mëvonshme vinca, ashtu si edhe gjatë periudhave të bronzit dhe hekurit, të cilat paraqiten nga gjetjet në vendbanimin dhe varrezat në Karagaç. Hulumtimet e kryera në lokacionin arkeologjik në fshatin Soçanicë në komunën e Leposaviqit, tregojnë se gjatë dekadave të fundit të shekullit të parë të e.s. vendbanimi parahistorik u zhvillua në një lokacion urban romak. I njohur me emrin *Municipium D.D. (Dardanorum)*, falë pozitës gjeografike në rrafshnaltën në mes dy lumenjve të Ibrit dhe Soçanicës dhe rrethuar nga mali i Kopaonikut, i cili është i pasur me metale të çmuara, mundësoi zhvillimin e qytetit. Mbetjet e një forumi romak, banjës, bazilikës, varrezave dhe strukturave të tjera të ndërtuara urbane janë dëshmi e rëndësisë së tij gjatë periudhës romake kur qyteza shtrihej në rreth 30 ha. Supozohet se *villa rustica*, themelet e së cilës janë gërmuar në fshatin Pestovë, 4 km larg Vushtrrisë në mes të Ulpianës dhe Dardanorumit, ishin pronë e një familjeje të pasur me origjinë nga Ulpiana. Dy kalatë të cilat kishin qenë aktive për një periudhë të gjatë kohore (antikiteti i vonë dhe mesjeta), kalaja e Strocit dhe Dubocit, të cilat gjenden në kodrat përreth Vushtrrisë, ilustrojnë praktikën e të ndërtuarit të fortifikimeve përreth lagjeve antike urbane. Afër minierës së Trepçës, janë zbuluar mbetjet edhe të dy kalave të tjera - Zveçan dhe Rashan - të cilat kanë luajtur role të rëndësishme në mbrojtjen e zonës së pasur minerare. Kalaja; e cila gjendet në qendër të bërthamës së qytezës së vjetër të Vushtrrisë; u ndërtua nga perandori bizantin Justiniani i I në shekullin e VI. Për shkak të pozitës së saj strategjike asokohe dhe gjatë sundimit osman, kalaja është

shfrytëzuar për nevojat e ushtrisë. Po ashtu shërbente edhe si strehim për karvanët e tregtarëve të huaj.

* * *

Në mesin e monumenteve më të vjetra ortodokse mesjetare në rajon është Manastiri i Banjskës i cili u themelua nga mbreti serb Milutin në mes të vitit 1312 dhe 1316 në lokacionin e selisë së dioqezës së Banjskës. Për një kohë kisha e manastirit ishte mauzoleu i familjes mbretërore. Eshtrat e Mbretit Milutin, i cili vdiq në vitin 1321 në Nerodime afër Ferizajt, u transferuan në Manastirin e Banjskës dhe u mbajtën aty për dekada të tëra. Nëna e tij, Mbretëresha Teodora, më vonë u varros në faltoren veriore të kishës. Kisha kryesore e cila ishte dedikuar Kryedhjakut Stefan është një ndërtesë monumentale me një rend me një kupolë dhe faltore anash. Ajo u ndërtua me blloqe të gurëve të veshur në tri ngjyra të cilat i kontribuojnë fasadës së saj dekorative. Stili ndërtimor i pjesës perëndimore, ku ishin të ngritura dy kambanore, është pjesë integrale e narteksit. Një skulpturë në relief e Nënës së Perëndisë me Krishtin e cila është vendosur sipër portalit kryesor tregon ndikimin e arkitekturës romake nga bregdeti i Adriatikut.

Rreth vitit 1434, sunduesi serb Gjurgj Branković ndërtoi kishën e Manastirit të Deviçit, i cili gjendet në pyjet e Drenicës, 5 km në jug të Skënderajt. Kisha e manastirit, e cila është dedikuar Paraqitjes së Virgjëreshës në Tempull, u ndërtuar rreth varrit të shenjtorit lokal, Shën Ioannicus, nga shekulli i XV. Besohet se themeluesi i saj ndërtoi manastirin në kujtim të vajzës së tij të virgjër që lëngonte nga një sëmundje ("virgjëresha" në serbisht përkthehet "devica") prej nga edhe e mori emrin manastiri. Manastiri u shkatërrua nga osmanët dhe u rindërtua pas rithemelimit të Patrikanës së Pejës (1557) gjatë kohës së Patriarkut Macarius. Kisha u pikturua në vitin 1578. Fragmente të afreskeve janë ende të ruajtura në anën lindore të kishës dhe në faltoren mbi varrin e Shën Ioannicus. Ajo daton

nga pothuajse e njëjta periudhë si Manastiri i Sokolicës, në fshatin Boletin në komunën e Zveçanit. Ai u quajt "Sokolica" sipas kodrës rrëzë së cilës gjendet. Popullariteti i tij në mesin e të krishterëve lokal u rrit dukshëm pasi një skulpturë në relief e Nënës së Perëndisë me Krishtin u transferua nga Manastiri i Banjskës për t'u ruajtur nga turqit. Manastiri i Duboki Potokut, i cili gjendet në kodrën sipër fshatrave Dobroshevinë dhe Qitluk në komunën e Zubin Potokut, ishte një prej lokacioneve shpirtërore serbe më të vizituara gjatë periudhës osmane, posaçërisht gjatë shekullit të XVIII kur reliktet e shenjta të shenjtorëve me rëndësi ekumenike - Nicetas, Cosmas dhe Damian - u sollën nga Patrikana e Pejës në këtë manastir.

Mbetjet e Kishës Katolike të Shën Pjetrit, e cila është ndërtuar në shekullin e XIII në Stan Tërg, rikujtojnë ditët e lavdishme kur xehja e nxjerrë nga kjo zonë mundësoi zhvillimin e saj. Kisha u ndërtua për të plotësuar nevojat fetare të komunitetit katolik, i cili përbëhej nga minatorët sakson, popullata lokale katolike dhe tregtarët nga Raguza (Dubrovniku). Në ish ndërtesën monumentale, ishte ndërtuar një ndërtesë e tipit të bazilikës në stilin arkitektural gotik, nga e cila ka mbijetuar vetëm një pjesë e murit lindor me fragmente të afreskeve në stilin bizantin. Sipas burimeve kisha pushoi së funksionuari me largimin e saksonëve pas pushtimit turk. Pas shekullit të XVI ajo nuk përmendet më si kishë aktive.

* * *

Shumë prej monumenteve të ruajtura nga periudha osmane pasqyrojnë kompleksitetin e kulturave dhe traditave të ndryshme që janë takuar këtu. Kjo është e pritshme, duke pasur parasysh burimet e pasura natyrore të rajonit dhe para së gjithash begatinë me minerale të malit të Bajgorës, i cili tërhoqte shumë tregtarë nga qendrat e afërta urbane. Në këtë kujtim, disa prej qytezave - si Mitrovica, Vushtrria dhe Zveçani - u bënë qytetet më të zhvilluara të rajonit. Arkivat e Raguzës (Dubrovnikut) dhe Venedikut ofrojnë in-

formacion të çmuar për zonën e Mitrovicës (zonën e Trepçës) e cila vizitohej apo ku ishin vendosur shumë raguzas, venedikas dhe saksonë në shekullin XV. Më vonë, ndikimi i Perandorisë Austro-hungareze, e cila në vitin 1878 siguroi kontrollin ushtarak mbi Sanxhakun e Novi Pazarit - shprehimisht edhe Mitrovicën (dhe bashkërisht kontrollonte trupat osmane pas Kongresit të Berlinit) - gjithashtu mund të shihet përmes trashëgimisë së zonës.

Disa objekte të banimit të qytetarëve të pasur nga Mitrovica dëshmojnë modernizimin e mahnitshëm të qytetit nën ndikimin e arkitekturës Evropiane e cila nuk mund të haset në qytetet tjera në Kosovë. Më e vjetra prej tyre - shtëpia e Arsim Leniqit, e cila ndodhet në bërthamën qendrore të Mitrovicës dhe sipas të gjitha gjasave është ndërtuar në fund të shekullit të XVIII - është një ndërtesë dykatëshe e sistemit ndërtimor *bondruk*, me rregullim të thjeshtë të fasadave me dritare të mëdha simetrike të cilat shohin drejt rrugës. Dy shtëpitë e Xhafer Devës, një qytetar i Mitrovicës i cili mbajti pozita të rëndësishme gjatë pjesës së parë të shekullit të XX si Kryetar i qytetit dhe Ministër i Punëve të Brendshme me Qeverinë Shqiptare, janë me përfaqësueset në mesin e këtyre ndërtesave të banimit dhe janë tipike për vendbanimet urbane të kësaj periudhe. Shtëpia e parë, e cila sipas të gjitha gjasave është ndërtuar në fund të shekullit të XIX, ka një funksion të dyfishtë: kati përdhësë është përdorur si objekt komercial ndërsa kati i sipërm ishte për banim. Një frizë e stukos në formën e gërshetit zbukuron kornizën e kulmit të fasadave. Shtëpia tjetër e cila u ndërtua në vitin 1930, është një ndërtesë masive me tri kate me zbukurime të pasura neoklasike të stukos në fasadat që formësojnë kornizat dhe shtyllat në mur me maja që janë më të theksuara në qoshe dhe përreth dritareve.

Ndërtesa më mbresëlënëse e kësaj periudhe është ish Hoteli Jadran. Kjo ndërtesë monumentale e banimit, që ishte ndërtuar për të qenë objekt akomodimi, u ndërtua në vitin 1928. Vëllimi qendror i fasadës së ndërtesës

dominon, duke i bashkuar dy krahët e ndërtuar me një hark. Dekorimet stukos që përbëhen nga dizajne lulesh të cilat janë aplikuar sipër dritareve dhe në shtyllat në mur në qoshe, me përfundimet me spirale apo me maja të shtuara, tregojnë ndikimin e arkitekturës Evropiane secesioniste.

Në mesin e shtëpive të rralla të banimit të tipit oriental të cilat janë ruajtur është shtëpia e familjes Koroglu, e cila është ndërtuar në fund të shekullit të XIX. Një përbërës karakteristik i anës jugore të shtëpisë është veranda e cila e ka formën e një prizmi. Përreth shtëpisë gjendet oborri, i cili është i rrethuar me muret karakteristike për rregullimin e pronave osmane të banimit.

Vetëm disa monumente fetare dhe publike myslimane të periudhës osmane janë ruajtur në zonën e Mitrovicës. E vetmja xhami, tani në rrënoja, është Xhamia e Mazhiqit - e njohur edhe si Xhamia e Mujezin Hozhës dhe Xhamia e Trepçës - e cila ndodhet në fshatin Mazhiq në afërsi të Stan Tërgut, 8 km larg Mitrovicës. Supozohet se kjo është një prej xhamive të para të ndërtuara në Kosovë në fund të shekullit të XIV. *Hamami* i Mitrovicës, i cili gjendet në qendër të qytetit të vjetër, është ndërtuar në shekullin e XVIII. Sipas regjistrave, ai u ndërtua nga Sylejman Pasha dhe nipi i tij, Zejnullah Beu. Hamami ishte destinuar që të përdorej vetëm nga meshkujt. Ai përbëhej nga tri pjesë funksionale - sektori i nxehtë, i vakët dhe i ftohtë - dhe mbeti në përdorim deri në vitin 1959. Dekorimet me forma të stalaktiteve mund të shihen ende në muret e brendshme.

Monumentet arkitekturale të ruajtura në Vushtrri kanë një karakter më oriental. Është e ditur se qyteti ishte qendra e sanxhakut më të vjetër të Perandorisë Osmane në Ballkan, dhe kishte rëndësi të madhe për shkak të minierave të cilat ishin të pasura me ar, argjend dhe çelik. Sipas të gjitha gjasave, xhamia dhe hamami afër, të cilat gjenden në pjesën veriperëndimore të qytetit, janë ndërtuar në shekullin e XV nga Gazi Ali Beu. Pjesa e cila përbëhet nga tri kupolat e hama-

mit të dyfishtë është më e vjetra, dhe daton nga shekulli i XV, përderisa pjesa e hyrjes e cila është ndërtuar nga shtufi (gur poroz vullkanik) u restaurua në shekullin e XVII. Hamami është një prej shembujve më të mirë të strukturave të tilla të ndërtesave osmane në Kosovë. Shtëpitë e banimit të cilat ekzistojnë ende nga shekulli i XIX dhe fillimi i shekullit XX janë ndërtesa që përfaqësojnë qendrën e vjetër të qytetit. Shtëpia e Shaban Agës është një objekt banimi oriental me dy kate. Galeritë e mbyllura (çardakët) janë të ndërtuar në ngritjen ballore, përgjatë një shkallareje të drunjtë jashtëzakonisht të pjerrët e cila çon në katin e dytë. Shtëpia e Mahmut Pashë Gjinollit dallohet për nga dekori arkitektural i cili është i ndikuar nga elemente arkitekturale të Evropës perëndimore të cilat janë aplikuar në fasadën e përparme.

Në zonën rurale të komunës së Vushtrrisë, hasen *kullat* si ndërtesa të banimit. Shembujt e ndërtesave të tilla janë shtëpia e Zymer Musiqit në fshatin Ceceli, brendia e së cilës është organizuar në dy njësi të ndara ku pozita dominuese i është dhënë *odës*, si dhe kulla e Kadri Hysenit në fshatin Ashlan, një ndërtesë dykatëshe e ndërtuar nga blloqet e gurëve të gdhendur pa lidhje me llaç. Kullat e Boletinit në fshatin Boletin në komunën e Zveçanit, është kompleksi rural më interesant. Këto dy *kulla*, të cilat janë ndërtuar në fund të shekullit të XIX nga familja e pasur Boletini, fillimisht funksiononin si *Oda e Burrave* dhe *Shtëpia e Zjarrit*.

Në mesin e ndërtesave tradicionale të infrastrukturës që janë regjistruar në këtë rajon, më e vjetra dhe më interesantja është Ura e Gurit në Vushtrri e cila është bërë simboli i qytezës. Supozohet se ura, e ndërtuar mbi lumin Sitnica, ka qenë në shfrytëzim që nga kohët antike (antikiteti i vonë/mesjeta e hershme). Tipari i saj karakteristik janë të nëntë harqet që krijojnë strukturën e gurtë të urës, ndonëse supozohet se fillimisht ura i kishte 12 harqe. Dy struktura të mullinjve të vjetër që janë ruajtur në komunën e Skënderajt, njëri afër fshatit Kopiliq i Ultë dhe në pronësi të Mujë Shalës, dhe tjetri afër fshatit

Kuçicë, pronë e familjes Beka, janë shumë modeste por kishin një funksion të rëndësishëm të plotësimit të nevojave të banorëve lokal në zonën më të gjerë.

Jeta e pasur kulturore dhe shoqërore e popullsisë lokale demonstron nga ceremonitë unike të dasmave të cilat përcillen me lojëra kreative në të cilat marrin pjesë shumë prej banorëve lokal, siç janë performancat e dasmave të *Bajgorës* të cilat tërheqin publikun e gjerë të Kosovës. Në mesin e tyre, më atraktivet janë tradita e zbukurimit të fytyrës dhe duarve të nuses me këna (karakteristikë e zonës së Vushtrrisë) dhe një lojë e quajtur Ygdyl (nga zona e Mitrovicës), të cilat përcillen me rapsoditë tradicionale (nga Skënderaj). Këto praktika në veçanti ndërliken me banorët e zonës piktoreske të Shalës së Bajgorës e cila ka përthithur ndikimet e shumta nga kulturat e ndryshme përgjatë shekujve, duke qenë se burimet e saj minerale i kanë nxitur vizitat e shumë tregtarëve nga pjesë të ndryshme të Evropës dhe Lindjes së Mesme. Në kontekst më të gjerë, kjo kulturë e shfrytëzimit të minierave e ka formësuar jetën e komunitetit dhe fuqisë punëtore jashtë minierave në ndërkohë që njëkohësisht i ka kontribuar jetës së pasur kulturore të komuniteteve që kanë jetuar në këtë rajon.

Muzeu i kristaleve, Eksponat, Stan Trg, Komuna e Mitrovicës,

03

*Infrastrukturë e vjetër e minierës së Trepçës (1953.),
Komuna e Mitrovicës*

ZHVILLIMI I NJË PLANI TË TRASHËGIMISË PËR KOSOVËN JUGORE

3.1 Drejt planit të trashëgimisë – Hulumtim dhe Vlerësim

Plani i Trashëgimisë u zhvillua si një rezultat i komponentit të projektit të PDKK-së mbi Zhvillimin Ekonomik Lokal, fillimisht në rajonin e Kosovës Perëndimore si pilot veprim dhe më pas i zgjeruar në rajonet e tjera gjatë viteve 2013 dhe 2014. Procesi i Planit të Trashëgimisë përqendrohet në menaxhimin e trashëgimisë dhe nismat e orientuara nga trashëgimia/zhvillimi i turizmit, që me efikasitet bashkon një sërë të aktiviteteve të angazhimit të komunitetit dhe pilot projekteve në një strategji të integruar për rajonin, ku një fazë fillestare dyvjeçare e zhvillimit i ka vënë themelet për zbatimin e një plani të veprimit gjatë tri viteve vijuese.

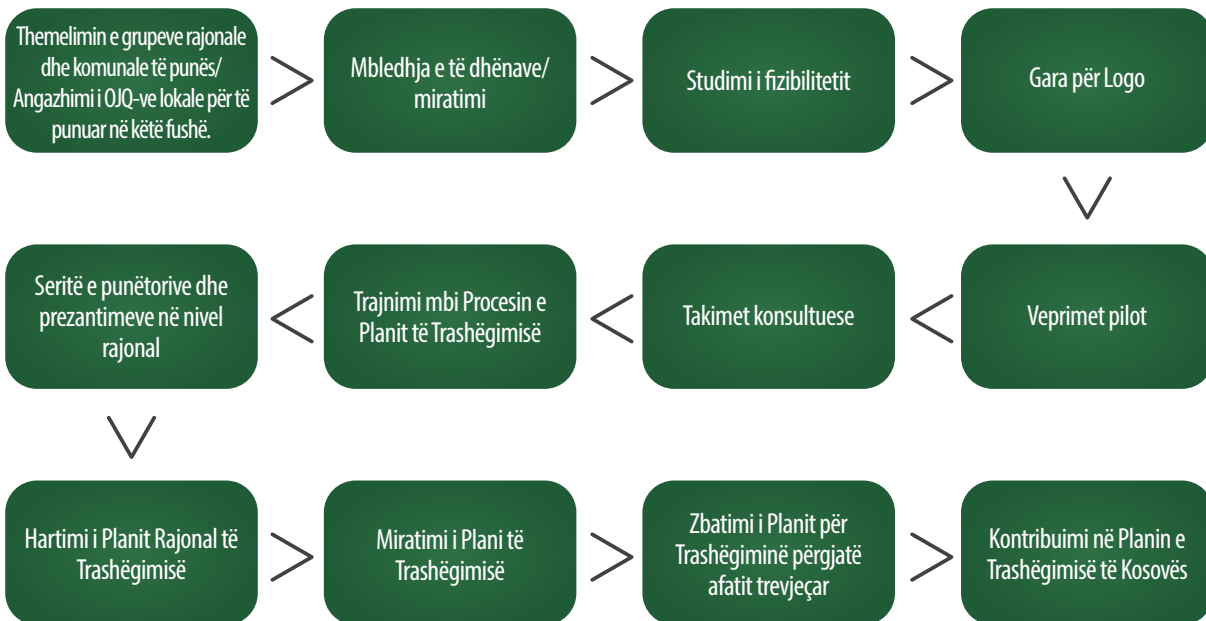
Metodologjia e suksesshme (siç është zhvilluar në Kosovën Perëndimore) është strukturuar në pesë faza:

1. Faza e diagnozës
2. Studimi i fizibilitetit
3. Veprimet pilot
4. Plani për Menaxhimin e Trashëgimisë Rajonale dhe Nismat e Orientuara nga trashëgimia/zhvillimi ekonomik lokal
5. Paraqitjen dhe instalimin e Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit dhe koordinatorëve të tij

Progresi i projektit i përgjigjet dinamikës së rajonit, ku theksi i procesit është mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore si dhe potencialin e saj përkatës për zhvillim duke përfshirë turizmin e drejtuar nga trashëgimia.

Prioritet gjatë gjithë procesit është angazhimi i komuniteteve me trashëgiminë e tyre të përbashkët me anë të ngritjes së vetëdijes, promovimit, arsimimit dhe aktiviteteve për zhvillimin e kapaciteteve.

Rrjedha e aprovuar e punës përfshinte veprimet në vijim:

Faza e diagnozës fillestare përfshinte një grumbullim në shkallë të gjerë të të dhënave dhe studimin nga entitetet e ndryshme, të prezantuara në një aplikacion për një bazë të dhënash 'online' i cili është dizajnuar nga një ekspert lokal.

I. MKRS dhe Qendrat Rajonale për Trashëgimi Kulturorë siguruan:

1. MKRS - Departamenti për Trashëgimi Kulturorë siguroi listën zyrtare të trashëgimisë kulturore të paluajtshme në rajon e cila është nën mbrojtjen e Ligjit për Trashëgimi Kulturorë.
2. Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturorë në Mitrovicë siguroi të dhënat në lidhje me trashëgiminë e përzgjedhur kulturore të paluajtshme të rajonit.

II. Ekspertët e MMPH-së ofruan:

Të dhënat në lidhje me monumentet dhe zonat e mbrojtura natyrore në rajon.

III. OJQ Mundësia ofroi:

1. Informacion mbi gjendjen e tanishme të monumenteve/lokaliteteve të përzgjedhura kulturore dhe natyrore.
2. Kjo OJQ prezantoi elementet e njohura të trashëgimisë kulturorejo materiale.
3. Dokumentimi me fotografi dhe video i aktiviteteve të raportuara mbi trashëgiminë kulturore të paluajtshme dhe jo materiale dhe trashëgiminë natyrore.

Studimi i fizibilitetit vlerësoi të dhënat e grumbulluara, dhe konfirmoi strategjitë dhe mundësitë e identifikuar të cilat mund të ndiqen për të realizuar në mënyrë të qëndrueshme vlerën e trashëgimisë së pasur të rajonit në aspektin social, kulturor, arsimor dhe ekonomik.

Për më tepër, të dhënat e grumbulluara nga organizatat e tjera gjatë kësaj periudhe, duke përfshirë OJQ Mundësia, u përfshinë gjithashtu në plan.

Veprime pilot u ndërmorën paralelisht me fazat e tjera për t'i informuar me procesin dhe për të përfshirë komunitetet e rajonit që të marrin pjesë aktivisht në këtë proces.

Ky Plan i Trashëgimisë përfaqëson një kornizë pune praktike dhe njëkohësisht edhe të qëndrueshme për të lehtësuar një strategji e cila bazohet në punën e kryer deri më sot, dhe mbështet zbatimin e veprimeve të identifikuara si të dëshirueshme në studimin e fizibilitetit.

3.2 Drejt Planit për Trashëgiminë – Udhëzuesit dhe Puna në terren

Nga përvoja e fituar në rajonin e Kosovës Perëndimore, vlerësimi i kapaciteteve dhe grumbullimi i të dhënave që u zhvilluan në Kosovën Veriore gjatë vitit 2013, dhe udhëhequr nga përfundimet e dala të studim fizibilitetit, ekipi i projektit të PDKK-së, gjatë punës me komunitetet e rajonit, identifikoi veprime të cilat synojnë që të realizojnë potencialin e trashëgimisë së Kosovës Veriore dhe mjedisit të saj në kontekstin e gjerë të planifikimit strategjik.

Zhvillimi i Planit për Trashëgiminë ka përfshirë angazhimin aktiv të të gjithë akterëve në këtë rajon duke përfshirë edhe OJQ-të lokale, me kontributin e Qendrave për Trashëgimi Kulturore, me referim të posaçëm në themelimin e një inventari aktual të trashëgimisë në pajtim me kriteret e ofruara nga ekipi i projektit të PDKK-së.

“

Ky Plan i Trashëgimisë përfaqëson një kornizë pune praktike dhe njëkohësisht edhe të qëndrueshme për të lehtësuar një strategji e cila bazohet në punën e kryer deri më sot, dhe mbështet zbatimin e veprimeve të identifikuara si të dëshirueshme në studimin e fizibilitetit.

”

Në përzgjedhjen e lokaliteteve dhe pasurive të trashëgimisë për veprimet pilot, e gjithë trashëgimia dhe diversiteti i njohur i rajonit u konsideruan si atraksione të mundshme të cilat mund të nxisnin zhvillimin e “nën-sektorëve alternativ të turizmit”, p.sh. turizmi kulturor, shpirtëror apo eko-turizmi. Kriteret për përzgjedhjen e peizazheve natyrore dhe kulturore dhe monumenteve historike, lokaliteteve dhe traditave të gjalla janë zbatuar në pajtim me vlerësimin e:

- Gjendjessë asetit të trashëgimisë, p.sh. prezantimii saj para publikut të gjerë.
- Qasja e duhur në asetin e trashëgimisë.
- Disponueshmëria e të dhënave për tiparet e vlerësuara të asetit të trashëgimisë
- Kapacitetet infrastrukturore të rrethinës/mjedisit.
- Interesimi dhe gatishmëria e shprehur nga praktikuesit e tyre për mbrojtjen dhe transmetimin e traditave të gjalla tek brezi tjetër.

Për më tepër, një seri e punëtorive mbi trashëgiminë, që u zhvillua në bashkëpunim me rajonet e tjera, përcjellë nga angazhimi i akterëve lokal në procesimin e planit dhe vendosjen e kontakteve me kolegët e tyre, duke pasur parasysh tablonë e madhe.

Diagrami në vijim pasqyron dobësitë në sektorët e trashëgimisë së rajonit, identifikuar në analizën SWOT e cila u ndërmor si një veprim thelbësor në studimin e fizibilitetit:

TRASHËGIMIA E PALUAJTSHME KULTURORE:

- Lokalitetet arkeologjike dhe monumentet jo mirë të prezantuara për publikun e gjerë
- Mungesa e shenjave për lokalitetet arkeologjike dhe trashëgiminë e ndërtuar
- Shenjëzim i varfër në rrugë drejt zonave të trashëgimisë natyrore dhe kulturore
- Nevojë urgjente për një inventar gjithëpërfshirës të përditësuar dhe të miratuar mbi trashëgiminë materiale dhe peizazheve kulturore
- Nevojë urgjente për masa konservuese në strukturat e ndërtesave në pajtim me prioritetet e caktuara
- Nevoja për një qasje të integruar ndaj trashëgimisë në kuadër të planifikimit hapësinor
- Mungesa e programeve përkatëse të menaxhimit dhe rehabilitimit

TRASHËGIMIA E LUAJTSHME KULTURORE:

- Nevojë urgjente për një inventar gjithëpërfshirës të integruar mbi koleksionet e muzeve
- Urgjentisht nevojiten materialet e duhura promovuese
- Nevojë urgjente për një qasje sistematike ndaj konservimit, ruajtjes, ekspozimit dhe interpretimit të koleksioneve të muzeve.

INSTRUMENTET DHE MJETET LIGJORE PËR MBROJTJEN E TRASHËGIMISË:

- Rishikimi i Ligjit mbi Trashëgiminë Kulturore dhe Ligjit mbi Planifikimin Hapësinor
- Rregullore përkatëse që burojnë nga Ligji për Trashëgiminë Kulturore
- Udhëzues përkatës që burojnë nga Ligji për Trashëgiminë Kulturore
- Udhëzimet përkatëse për zbatimin e Ligjit mbi Natyrën

TRASHËGIMIA JO MATERIALE KULTURORE:

- Mungesa e inventarit
- Materialet promovuese për mënyrat tradicionale të jetesës të komuniteteve mungojnë apo janë jo adekuate
- Pak aktivitete apo performanca të organizuara
- Mbështetje jo adekuate për praktikuesit e zejeve tradicionale, performancave dhe produkteve të ndërlidhura të trashëgimisë kulturore jo materiale.

TRASHËGIMIA NATYRORE:

- Informacion i pamjaftueshëm për burimet e biodiversitetit dhe peizazhit natyror
- Masa jo adekuate për konservim
- Infrastrukturë e dobët për qasje të kënaqshme nga publiku;
- Mungesa e një qasjeje të integruar drejt një menaxhimi dhe planifikimi të peizazhit në të gjitha fushat duke përfshirë vlerën e lartë të zonave të trashëgimisë natyrore
- Infrastruktura e varfër për menaxhimin e përgjithshëm të trashëgimisë natyrore

Kompleks I arkitekture vernaikulare, fshati Vllahi, Komuna e Mitrovicës

04

Shtëpia e Kadri Hysenit Oshlan - pamje nga jashtë

QËNDRIMET DHE QASJET NË NDRYSHIM

Gjatë zhvillimit të projektit të PDKK-së II, një sërë aktivitete u zhvilluan në rajon me përfshirjen aktive të palëve të interesuara. Një vlerësim i vazhdueshëm preliminar i cili u ndërmor mbi ndikimin e punës së zhvilluar nga projekti i PDKK-së identifikoi ndryshimin e qëndrimeve dhe qasjeve kundrejt zhvillimit dhe trashëgimisë si burim. Sipas këtyre palëve të interesuara lokale, projekti PDKK II kontribuoi në:

- Rritjen e përfshirjes së autoriteteve lokale në mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore dhe natyrore si një burim i zhvillimit ekonomik.
- Shprehjen e interesimit në shfrytëzimin e burimeve të trashëgimisë kulturore dhe natyrore për zhvillim ekonomik me përqendrim në zonën e Shalës së Bajgorës për zhvillimin e qendrës rajonale rekreative në pajtim me aspektet strategjike të komunës së Mitrovicës.
- Një nismë për promovimin dhe shfrytëzimin e trashëgimisë së qendrës së minierës së Trepçës për zhvillimin lokal ekonomik dhe të turizmit.
- Një ndryshim i qasjes në mesin e OShC-ve dhe OJQ-ve nga dëshira për të vepruar më shumë në nismat rajonale dhe jo vetëm në veprime lokale.
- Bashkëpunimin e shtuar me palët e interesuara të shumëfishta dhe vlerësimin e tyre, duke përfshirë partnerët ndërkombëtar, në metodologji dhe qasje.
- Përmirësimin e marrëdhënieve dhe bashkëpunimit në mes të OJQ-ve lokale, komuniteteve, autoriteteve dhe institucioneve lokale, duke përfshirë edhe Qendrat Rajonale për Trashëgimi Kulturor.
- Interesim dhe përfshirje të shtuar nga QRTK-të në nismat për praktikën e trashëgimisë jo materiale, që tejkalon mandatin aktual.
- Interesim dhe vullnet i shtuar i artizanëve lokal për t'ua transmetuar njohuritë dhe shkathtësitë e tyre brezave të rinjë dhe të ofrojnë punëtori të organizuara për hirë të ruajtjes dhe vazhdimin e traditës dhe jo vetëm për përfitim ekonomik.
- Shtimi i vetëdijes së institucioneve lokale dhe OJQ-ve mbi nevojën e vazhdueshme të zhvillimit profesional për trashëgiminë kulturore.

- Njohja e rëndësisë dhe fuqisë së veprimeve të vogla dhe domethënëse nga komunitetet lokale, në promovimin dhe shfrytëzimin e burimeve të trashëgimisë lokale për zhvillim lokal ekonomik.
- Pranimi dhe mbështetja nga të gjithë palët e interesuara për nisjen e programit të PTD-së si një domosdoshmëri për rajonin.
- Të kuptuarit dhe interesimi për një platformë të vazhdueshme për dialog dhe bashkëpunim, e cila u iniciua si Grup Punues Rajonal, në të cilin janë të përfaqësuara të gjitha komunat.
- Vetëdijesimi dhe vullneti i të gjithë palëve të interesuara lokale për bashkëpunim me rajonet tjera në frymën e një rrjeti për trashëgimi.
- Vetëdije dhe gatishmëri e shtuar e palëve lokale të interesuara dhe autoriteteve për të ndërlidhur dhe shkrirë aktivitetet e projekteve nga organizatat e ndryshme ndërkombëtare nën një vizion dhe program të përbashkët .
- Vetëdije e shtuar se puna për trashëgiminë kulturore dhe natyrore kërkon më shumë angazhim nga komuniteti dhe vullnetarët.
- Të kuptuarit e bashkëpunimit shumë disiplinor mes njerëzve nga sektorë të ndryshëm në rajon përkrah ekspertëve nga fusha dhe nivele të ndryshme.
- Shtimi i njohurive dhe vetëdijes në mesin e mësuesve në shkollat fillore për komunikimin e vlerës së trashëgimisë kulturore dhe diversitetit tek nxënësit në moshë të hershme.

*Kompleksi i minierës së Trepçës, Stan Terg,
Komuna e Mitrovicës*

05

Peizazh nga fshati Rashan, Shala e Bajgorës, komuna e Mitrovicës

KONSIDERATAT STRATEGJIKE

Qasje e integruar ndaj planifikimit dhe menaxhimit të trashëgimisë

Zhvillimi i planifikimit dhe menaxhimit të realizueshëm të trashëgimisë në Kosovë, në përputhje me normat dhe standardet evropiane, me theks të veçantë në mirëqenien e komunitetit përmes pjesëmarrjes aktive të të gjitha grupeve të interesit dhe shoqërisë civile, kërkon një qasje të qëndrueshme dhe të integruar.

Qasja e Planit të Trashëgimisë do të lehtësojë përfshirjen e nismave të orientuara nga trashëgimia në kuadër të zhvillimit më të gjerë ekonomik me theks të veçantë në sektorin dhe produktet e turizmit. Strategjia nuk do të përqendrohet vetëm në çështjet që kanë të bëjnë me trashëgiminë materiale/jo materiale kulturore dhe natyrore (duke përfshirë konservimin e lokaliteteve, meremetimin, shënimin, informacionin për trashëgiminë dhe sigurinë e lokaliteteve), por gjithashtu do të përfshijë autoritetet e trashëgimisë që veprojnë në partneritet dhe bashkëpunim me palët e tjera të interesuara dhe akterët e turizmit dhe komunitetit. Ai gjithashtu do të nxisë përfshirjen e arteve bashkëkohore në punën për trashëgiminë si një formë e shprehjes së trashëgimisë, diversitetit dhe identiteteve të shumëfishta të rajonit.

Kjo qasje, siç është promovuar nga projekti i PDKK-së, ka potencial që të adresojë kërkesat kontradiktore, duke përfshirë pajtimin dhe integrimin e komuniteteve të ndryshme etnike përmes zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik dhe turistik me dobi të ndërsjellë, përderisa me kalimin e kohës ruhet integriteti dhe përparësia e trashëgimisë kulturore dinamike. Kjo priturje do të varet nga shtypa e momentit komercial si përgjegjës ndaj ndjeshmërisë së përbashkët përgjatë procesit.

Këto konsiderata strategjike janë të ndërlidhura ngushtë, dhe mbrojtja me sukses e trashëgimisë kulturore në Kosovën e Veriut do të varet nga efikasiteti dhe kohezioni i nivelit të bashkëpunimit që arrihet në mes të partnerëve publik dhe privat. Në mënyrë që mbrojtja të jetë e suksesshme, është jetike që komunitetet lokale të jenë plotësisht të vetëdijshme rreth asaj që është duke u mbrojtur, pse është e rëndësishme, dhe sesi veprimet e njerëzve lokal mund të ndikojnë në mbrojtje. Një plan i shëndetshëm për menaxhimin e trashëgimisë duhet të përqafojë diversitetin, gjë që kërkon një proces të kujdeshëm të dizajnit dhe planifikimit. Asetet e mbrojtura, dizajnuara dhe mbrojtura mirë dhe me një promovim të duhur janë thelbësore për zhvillimin e qëndrueshëm dhe të suksesshëm të turizmit trashëgimor.

Korniza e punës e planit për trashëgiminë do të jetë një katalizator i rëndësishëm në arritjen e këtij rezultati të dëshirueshëm përmes një game të qasjeve specifike strategjike.

Rekomandimet për Qasjen Potenciale Rajonale të Integruar

Rajoni Veriut njihet me mineralet e saj të pasur dhe të zonave minerare që kanë shënuar peizazhin dhe mënyrën e jetesës së njerëzve gjatë shumë shekujve. Në sajë të këtyre burimeve, Mitrovica, Vushtrria dhe Zveçani u bënë qytetet më të zhvilluara në rajon dhe u karakterizuan nga një kulturë specifike të shoqëruar me industrinë minerare. Edhe pse tri komunat në veri të rajonit nuk janë studiuar në këtë plan, ka prova të mjaftueshme se jeta sillet rreth kulturës së minierave në të gjitha gjashtë komunat e rajonit, duke formësuar marrëdhëniet e tyre me vendin dhe të komuniteteve të tjera rreth tyre, duke krijuar një nën-kulturë të veçantë e lidhur me minierat. Historikisht, kjo ka shkaktuar një ndjenjë të solidaritetit midis këtyre komuniteteve, me një identitet, pamje të veçantë në botë dhe ndjenjën e përkatësisë zhvilluar nga pushtimi i tyre.

Pavarësisht se si zhvillimet e fundit politike mund të kenë ndikuar në këto marrëdhënie, kultura e komuniteteve minerare është e rrënjësuar thellë brenda identiteteve. Ajo vazhdon të ketë ndikim të madh në këtë rajon, duke ofruar mundësi për zhvillimin ekonomik në të ardhmen përtej vetë minierave, duke u fokusuar në peizazh dhe trashëgimi. Duke marrë parasysh kulturën e minierave si pjesë e trashëgimisë së këtij rajoni të kombinuara me peizazhin e saj të veçantë, duke eksploruar mundësitë rreth kulturës minierave dhe peizazhet do të jetë pika fillestare dhe do të luajnë një rol vendimtar në lidhjen e të gjitha aspekteve tjera të trashëgimisë rreth kësaj teme. Pranuar nga komunitetet lokale, shoqëritë civile dhe autoritetet, prania e minierave të rëndësishme manifestohet si oikë e fortë në rajon. Prandaj, bën thirrje për vëmendje të merituar në qasjen e rekomanduar të integruar të rajonit. Megjithatë, studimi ynë dhe vëzhgimet rreth kulturës së minierave tregojnë se këto komunitete shpesh përqëndrohen në punën e burrave, duke anashkaluar përfshirjen e grave në procesin i cili kontribuon gjysmën e jetës së komunitetit dhe fuqinë punëtore jashtë minierave.

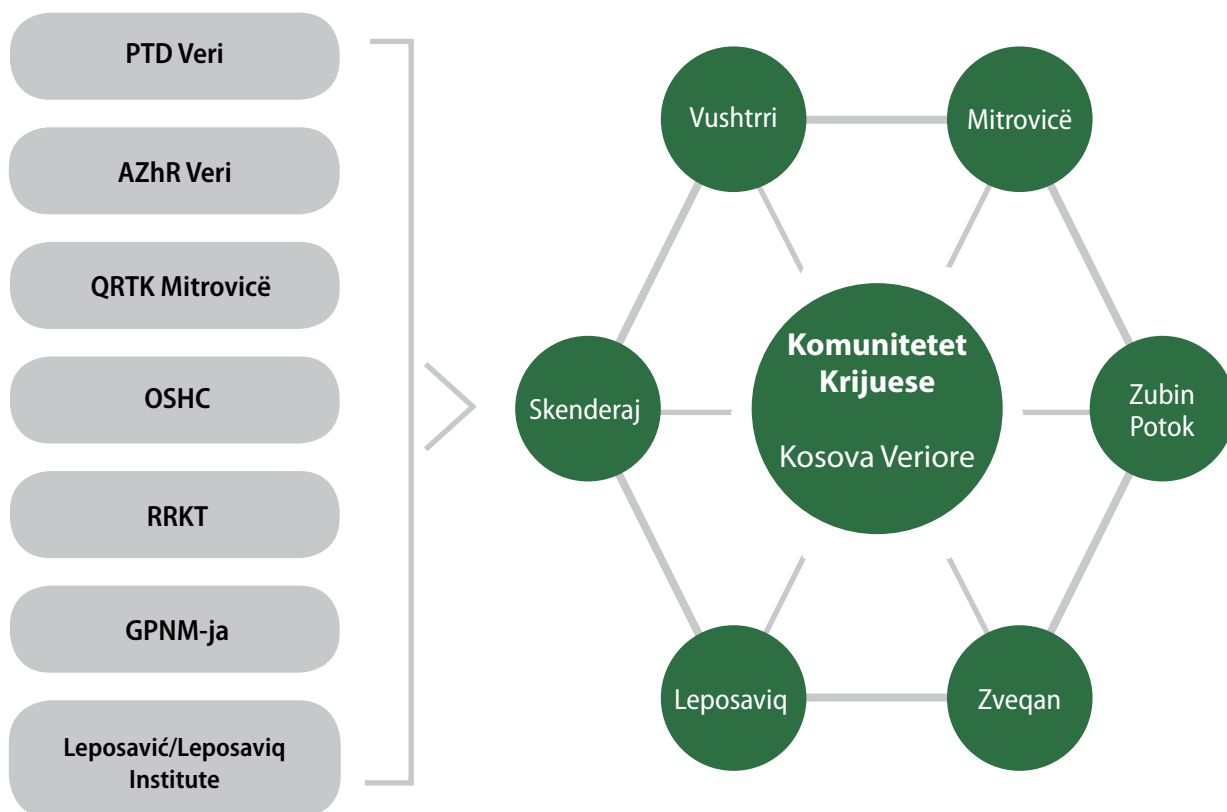
Në veçanti, roli i grave në vitet e fundit në ndertimin e urave ndërmjet komuniteteve përmes trashëgimisë ka udhëhequr punën, thirrje për vëmendje të merituar dhe të barabartë në hartimin e veprimeve të ardhshme.

Plani i Trashëgimisë për Veriun rekomandon që palët e interesuara të punojnë drejt një vizioni të përgjithshëm për zhvillimin e rajonit ku ajo paraqet praktikën e mira të një qasje të integruar duke përdorur strukturat karakteristike të minierave dhe peizazhin, me fokus të veçantë në barazinë gjinore si burim kryesor për të siguruar pjesëmarrjen demokratike të qytetarëve të saj. Plani inkurajon komunitetet që të përqëndrohen në pasuritë e trashëgimisë që kanë kuptim të veçantë për shoqërinë dhe vlerat e përbashkëta, duke i kushtuar vëmendje të veçantë për zhvillimin dhe menaxhimin e sajë, duke gjeneruar iniciativë kreative. Me përfshirjen aktive të komunës dhe komunitetit, rajoni mund të luajë një rol vendimtar në prezantimin e praktikave më të mira të një qasje të integruar, duke kombinuar elemente të kulturës së minierave, peizazhit dhe praktikave të trashëgimisë jomateriale. Ndërsa rajoni angazhon këto burime lokale, ai gjithashtu mund të shfrytëzojë vendet e trashëgimisë së ndërtuar për ngjarjet, duke sjellë kuptim të ekzistencës së tyre sot. Përdorimi i boshteve të vjetra të minierës mund të hapë mundësi ku turizmi rreth trashëgimisë industriale mund të kombinohet me jetën e komunitetit, duke sjellë me vete angazhim më të madh të grave.

Një qasje e tillë mund të sjellë përpara iniciativat e komunitetit dhe trashëgimisë të udhëhequra nën Programin Rajonal, duke transformuar trashëgiminë lokale në mundësi ekonomike për popullatën lokale, duke ruajtur parimet e pjesëmarrjes demokratike në mendje. Programi Rajonal me vizionin e rekomanduar mund të fillojë me çdo komunë identifikimin dhe përcaktimin e një elementi të kulturës së minierave dhe zhvillimin e ideve rreth tij, duke integruar të gjitha elementet e kategorive të bazuara në komunitet të trashëgimisë. Sa për asetet me rëndësi për komunitetin, kjo mund të jetë një ndërtesë e trashëgimisë industriale, lokalitet, peizazh me rëndësi për popullatën lokale apo një monument, si dhe një praktikë e komunitetit. Ky proces krijues duhet të jetë gjithëpërfshirës dhe të kërkojë mendimin e të gjithëve që të ketë rezultate efektive.

Shembujt e krijuar në rajon duhet të integrojnë të gjitha elementet, si me modelin Junik, dhe mund të frymëzojnë nisma të ngjashme private dhe publike në rajon. (Ju lutem shikoni metodologjinë e zhvilluar në Rastin studimor për rehabilitimin Urban - Lagjen e Qendrës së Turizmit në Junik, Gurët që flasin, Programi në Junik dhe rasti studimor në Konzervimin e Integruar - Bazat e Konservimit për Qendrën Historike të Prishtinës / Shtojcën 3, dhe ndiqni zhvillimin e konceptit të rastit studimor për zonën e Stan Tërgut.

Qasje Gjithëpërfshirëse Rajonale përmes Trashëgimisë Materiale

5.1. Konsiderimet në konceptimin e një qasjeje të integruar

- **Ruajtja dhe mbrojtja e burimeve:** Zhvillimi i një plani për ruajtjen dhe mbrojtjen e vendeve, lokaliteteve dhe traditave të veçanta që tërheqin popullsinë lokale dhe një gamë më të gjerë të vizitorëve. Plani duhet të vlerësojë domethënien dhe vlerën e aseteve të trashëgimisë për shoqërinë dhe duhet të jetë në pajtim me të gjitha ligjet/ rregulloret e zbatueshme në nivel lokal dhe nacional në përputhje me standardet ndërkombëtare. Ai gjithashtu duhet të përqendrohet në zhvillimin e nismave për mbrojtjen dhe zhvillimin e peizazheve, si dhe në ruajtjen e praktikave dhe ngjarjeve në përputhje me interesat e individëve, grupeve të njerëzve apo komuniteteve në rajon.
- **Përqendrimi në autenticitetin e lokaliteteve, traditat e gjalla, shprehjet dhe prezantimin efektiv:** Kontributet e brezave të mëparshëm dhe grupeve të ndryshme formësojnë historinë dhe kulturën e një vendi dhe komuniteti sot, duke e bërë uni-

ke dhe një pikë atraksioni për vizitorë. Në mënyrë që të vlerësojmë të tashmen ne duhet ta kuptojmë të kaluarën tonë dhe të gjejmë mënyra krijuese dhe atraktive për ta prezantuar atë në mënyrë që të ndërtohet marrëdhënia në mes të vendeve, individëve dhe komuniteteve, por edhe vizitorëve Autenticiteti i vendeve, njerëzve dhe historitë e tyre i dallojnë ato nga njëra-tjetra si dhe ofron përvoja të dallueshme.

- **Sjellja e lokacioneve në jetë përmes interpretimit cilësor:** Një destinacion është një vend që ka njëhistori! Shfrytëzimi i metodave krijuese për të interpretuar rrëfimet, lokalitetete veçanta kulturore, traditat, ngjarjet dhe personalitetet, si dhe bukuritë e mjedisit natyror, e bëjnë komunitetin apo rajonin të dallueshëm. Duhet të ketë një qasje gjithëpërfshirëse duke treguar me respekt historinë e të gjitha grupeve që kanë kontribuar në trashëgiminë e përbashkët.
- **Gjetja e baraspeshës në mes të jetës së komunitetit, ruajtjes së trashëgimisë dhe zhvillimit të turizmit:** Një komunitet që çmon dhe mbron trashëgiminë e vet

do të kontribuojë në zhvillimin e një projekti të suksesshëm, me fondet, vullnetarët dhe mbështetjen e nevojshme politike. Vetëdijesimi dhe njohuria e komunitetit për ruajtjen e trashëgimisë dhe mundësive të turizmit janë thelbësore për zhvillim të qëndrueshëm. Vlera specifike e cilitdo aset të trashëgimisë për komunitetin duhet të vlerësohet me kujdes pasi mirëqenia e tyre nuk duhet të sakrifkohet në emër të ruajtjes së trashëgimisë apo zhvillimit të turizmit. Vëmendje e veçantë duhet të tregohet ndaj programeve të baraspeshuara të orientuara nga komuniteti për zhvillimin e peizazheve, në pajtim me rëndësinë e tyre për njerëzit lokal. Një proces gjithëpërfshirës i konsultimeve me komunitet është kyç për një dialog efikas për të gjetur baraspeshën.

- **Integrimi gjinor:** Integrimi gjinor do të thotë sigurimi i mundësive të barabarta dhe praktikave jo diskriminuese në zhvillimin dhe zbatimin e të gjitha politikave. Nëse ka integrim gjinor, të gjitha veprimet do të duhej të planifikohen, zbatohen, monitorohen, të raportohen për to, dhe vlerësohen duke pasur parasysh perspektivën gjinore. Përderisa femrat paraqesin një lidhje të fuqishme sociale në shoqërinë e Kosovës dhe luajnë një rol kyç në ruajtjen e trashëgimisë tek brezat e rinjë, ato janë vetëm pjesërisht të pranuar në tregun e punës dhe pushtetin vendim-marrës në politika dhe veprime të komunitetit. Teknikat me ndikim të drejtpërdrejtë pozitiv tek gratë në nivel të shoqërisë si objektivat e projekteve me ndjeshmëri gjinore, buxheti gjinor, vlerësimin e ndikimit gjinor dhe të dhënat e zbërthyera gjinore janë masat më të fuqishme për të promovuar barazinë gjinore përmes veprimeve. Integrimi gjinor dhe promovimi i barazisë gjinore në nismat e orientuara nga trashëgimia duhet të jenë ndër konsideratat kryesore, si një qëllim i qëndrueshëm dhe politik për të drejta kulturore dhe pjesëmarrje demokratike.
- **Përfshirja e grupeve të marginalizuara /komuniteteve:** Prania e grupeve diverse, pa marrë parasysh numrin dhe kohën e pranisë së tyre në një territor, është një aset për shoqërinë dhe nismat e orientuara nga trashëgimia. Secili grup/komunitet e ka sistemin e vet të vlerave dhe kontributin e

veçantë në trashëgiminë e përbashkët të një vendi, dhe ai duhet të jetë në gjendje që të ketë vendin e vet të merituar në të gjitha fazat, duke filluar nga veprimet e konceptimit, duke marrë parasysh nevojat, kulturën, besimet dhe mënyrën e tyre të të jetuarit. Margjinalizimi i grupeve bazuar në moshën, aftësinë, gjininë, përkatësinë etnike, të kaluarën socio-ekonomike, origjinën e tyre gjeografike, etj. vetëm sa e zgjeron boshllëkun dhe sjell pabarazi, duke i kontribuar tensioneve në mesin e grupeve. Nismat e orientuara nga trashëgimia krijojnë platforma konstruktive dhe duhet të marrin parasysh të gjitha grupet/komunitetet në një territor.

- **Bashkëpunimi për qëndrueshmërinë e menaxhimit:** Ruajtja e trashëgimisë dhe zhvillimi i turizmit kërkojnë pjesëmarrjen e individëve dhe organizatave të shumta. Ekziston nevoja për të krijuar partneritete për të zgjeruar mbështetjen dhe gjasat për sukses, për shembull, përmes prezantimit të lokaliteteve dhe aktiviteteve tradicionale në komunitet apo rajon, promovimin e bukurisë natyrore ku qasja dhe infrastruktura i plotësojnë standardet, dhe nxitjen e promovimit të ndërthurur me lokalitete të tjera për të maksimizuar ekspozimin. Këto parakushte janë jetike që turizmi i trashëgimisë të jetë formë e qëndrueshme e zhvillimit ekonomik. Bashkëpunimi në mes të autoriteteve qendrore dhe Qendrave Rajonale për Trashëgimi Kulturore, si dhe entiteteve përgjegjëse për mbrojtjen e mjedisit/natyrës, akademitë dhe institucionet arsimore, është thelbësor. Kjo gjithashtu nxit pronarët e trashëgimisë për të kuptuar rëndësinë e të punuarit me autoritetet lokale në konservimin dhe mbrojtjen e burimeve të trashëgimisë teksa zhvillohen mekanizmat për arsimim dhe menaxhim të qëndrueshëm të burimeve të trashëgimisë.

5.2. Konsiderimet në planifikimin dhe dizajnimin e një qasjeje të integruar

A- Vlerësimi i potencialit të trashëgimisë - përcaktimi i burimeve aktuale duke përdorur inventarët.

Qëllimi i vlerësimit nuk është vetëm të bëjë një listë të burimeve por të vlerësojë cilësinë potenciale dhe nivelin e shërbimeve. Krijimi i inventarëve është një imperativ në mënyrë që të fillohet me një vlerësim objektiv të aseteve duke përfshirë atraksionet dhe ngjarjet ekzistuese dhe ato me potencial për zhvillim. Rëndësia historike, gjendja fizike e trashëgimisë kulturore të luajtshme, elementet e trashëgimisë tradicionale, atraksionet e trashëgimisë natyrore dhe peizazheve janë të dhëna thelbësore për karakterizimin e lokacioneve, praktikave dhe aktiviteteve në procesin e inventarizimit. Informacioni në inventar ndihmon në identifikimin e kornizës së përgjithshme të punës të një plani zhvillimor për trashëgiminë.

B- Sigurimi i zhvillimit profesional të vazhdueshëm - mbrojtja, mirëmbajtja dhe menaxhimi.

Shqyrtimi i planeve për mbrojtje, mirëmbajtje dhe menaxhim në mënyrë që të arrihen rezultate afatgjata është një ndër parakushtet e rëndësishme për objektivat zhvillimore për veprime që duhet të theksohen në Planin e Trashëgimisë. Ruajtja e aseteve, mirëmbajtja e trashëgimisë natyrore dhe zonave të peizazhit karakteristik, si dhe mbrojtja e praktikave tradicionale dhe rrëfimeve të kaluara nëpër breza, janë çështje thelbësore për t'u shqyrtuar për të ruajtur karakterin e komunitetit dhe mjedisin e tij jetësor.

Ruajtja përfshinë prodhimin e përmirësimeve "të prekshme" në lokalitetet historike natyrore apo praktikave dhe ngjarjet tradicionale, sigurimin e mbrojtjes së të gjitha aseteve dhe artefakteve, dhe të treguarit e tregimit të tyre përmes interpretimit.

Hulumtimi është me rëndësi për të hartuar dhe/ose përditësuar informacionin, gjë që do të jetë e domosdoshme gjatë restaurimit të strukturës apo praktikës tradicionale dhe interpretimit të tyre para vizitorëve.

Si proces i kthimit të asetit në një gjendje të shfrytëzueshme përmes riparimit apo ndryshimit i cili mundëson shfrytëzimin efikas bashkëkohor pa e prekur vlerën e tij historike dhe kulturore, rehabilitimi pritet që të shqyrtohet në planet e trashëgimisë. Standardet kanë të bëjnë me të gjitha llojet e ndërtesave historike dhe gjithashtu përfshinë tiparet e ngjajshme të peizazheve, mjediseve dhe lokacioneve të trashëgimisë natyrore. Standardet aplikohen në projekte specifike të rehabilitimit duke marrë parasysh fizibilitetin teknik dhe ekonomik.

C- Zhvillimi Ekonomik Lokal përmes Burimeve të Trashëgimisë dhe potencialeve

(Planifikimi për Trashëgiminë dhe Zhvillimi i Industrive Kreative)

Trashëgimia kulturore dhe kapaciteti kreativ si dhe aftësia e njerëzimit për të shpikur gjëra të reja kanë qenë të integruara ngushtë përgjatë shekujve. Në njërin anë, trashëgimia jonë më e vlerësuar shpesh ka qenë rezultat kreativ i kulturave të ndryshme nëpër kohë. Në anën tjetër, trashëgimia kulturore ka shërbyer si frymëzim dhe burim për artistët dhe zejtarët në mbarë botën.

Sot, ndërmarrjet kreative po frymëzohen nga trashëgimia lokale materiale dhe jo materiale, duke siguruar punësim dhe mbështetje për ekonomitë lokale shpesh në lokacione shumë të largëta. Nismat e tilla të orientuara nga trashëgimia përmirësojnë atraktivitetin e zonave për turistët dhe theksojnë vlerën dhe diversitetin e trashëgimisë lokale, teksa jo domosdoshmërisht janë të varura nga tregu i turizmit lokal për të shitur prodhimet e tyre.

D- Ngritja e Vetëdijes dhe Arsimimi i Publikut

Vetëdijesimi për trashëgiminë fillon me arsimimin. Të kuptuarit e asaj që përfaqëson trashëgimia është thelbësor për vlerësimin e problemeve të ndryshme të trashëgimisë në rajon, komunë apo në mesin e komuniteteve.

Një plan i suksesshëm për trashëgiminë ia zgjat dorën komunitetit në mënyrë që të fitojë mbështetje. Si rezultat, njohuria dhe vetëdijesimi për trashëgiminë do të rritet, gjë që më pas do të nxisë anëtarët e komunitetit që të kontribuojnë në përpjekjet për trashëgiminë që janë në vazhdimësi. Ky është një proces ciklik, në vazhdimësi, teksa komuniteti rritet dhe banorët e rinj duan të përfshihen dhe të mësojnë më shumë për identitetin unik të vendit në të cilin ata jetojnë.

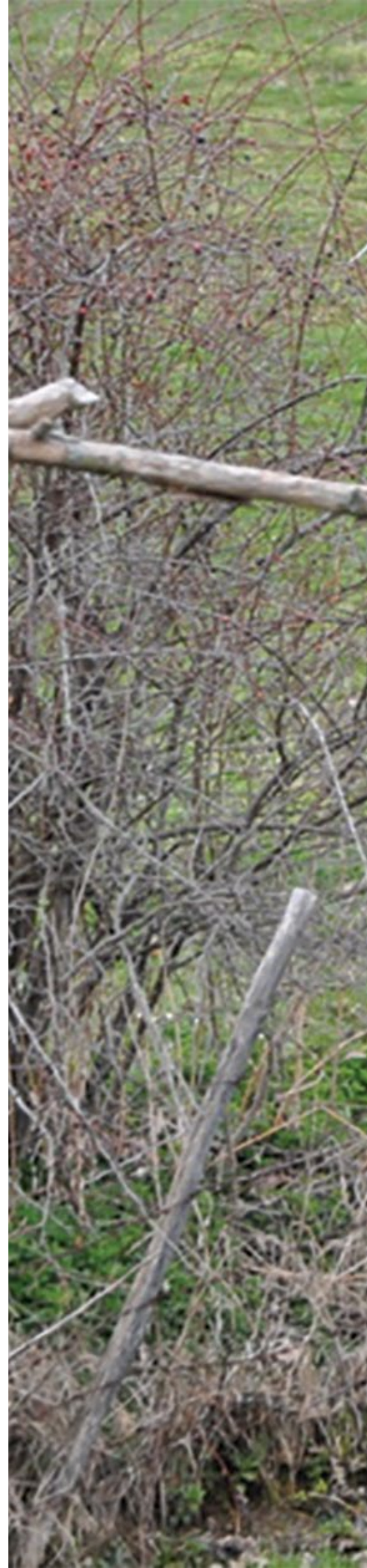
Programet Arsimore për Trashëgiminë në shkolla nuk kanë për qëllim vetëm të prezantojnë rëndësinë e trashëgimisë për brezat më të rinj por, gjithashtu edhe që të ngrenë nivelin e përgjithshëm të vetëdijes për trashëgiminë në komunitet, duke nxitur respektin për diversitetin dhe kreativitet për ta shprehur atë më mirë. Artet bashkëkohore

“ Vetëdijesimi për trashëgiminë fillon me arsimimin. Të kuptuarit e asaj që përfaqëson trashëgimia është thelbësor për vlerësimin e problemeve të ndryshme të trashëgimisë në rajon, komunë apo në mesin e komuniteteve. ”

luajnë një rol të rëndësishëm për të shprehur trashëgiminë, diversitetin dhe identitetet e shumëfishta të trashëgimisë ku individët dhe komunitetet janë në gjendje që të përkufizojnë vetveten me realitetin e ndryshueshëm të botës së sotme.

E- Angazhimin aktiv i komunitetit dhe pjesëmarrja qytetare

Përderisa masat për mbrojtjen legjislative dhe teknike janë të rregulluara nga autoritetet qendrore dhe lokale, komunitetet luajnë një rol kyç për planifikimin dhe menaxhimin e trashëgimisë në rajonet e tyre përkatëse. Pjesëmarrja aktive e qytetarëve është thelbësore për të kuptuar kuptimin e trashëgimisë dhe të tregojnë vëmendjen e nevojshme ndaj rëndësisë së saj në nivel lokal, ku komunitetet kanë shtuar vlerësimin për trashëgiminë e tyre të përbashkët dhe e trajtojnë atë me kujdes dhe respekt. Gjithë planifikimi dhe dizajnimi i planeve dhe projekteve për trashëgiminë duhet të kërkojnë në mënyrë aktive angazhimin e komunitetit dhe të inkurajojnë pjesëmarrjen e qytetarëve me një qasje gjithëpërfshirëse.

Punë në teren, fshati Rshan, Komuna e Mitrovicës

A landscape photograph showing a mountainous region. In the foreground, there are several traditional wooden huts with conical roofs made of stacked sticks. A large, gnarled tree with reddish-brown branches stands in the middle ground. In the background, there are rolling hills and a small cluster of houses with red roofs. The sky is overcast. A large white number '06' is overlaid on a green rectangular background in the upper right corner.

06

Peizazh nga Shala e Bajgorës, Komuna e Mitrovicës

OBJEKTIVAT DHE VEPRIMET

Rekomandimet e Studimit të Fizibilitetit përqendrohen në dorëzimin e objektivave të projektit në lidhje me diversitetin kulturor, burimet e përbashkëta të trashëgimisë kulturore dhe natyrore, dhe potencialin për nismat e orientuara nga trashëgimia dhe turizmi trashëgimor në rajon - të gjitha të integruara me zhvillim lokal ekonomik me fokus në turizëm, përderisa merren parasysh në mënyrë praktike burimet në dispozicion, autoritetet dhe kufizimet legjislative e të tjera.

Plani i Veprimit i cili është në qendër të Planit të Trashëgimisë fokusohet në adresimin e pikave të dobëta të trashëgimisë në mënyrë të tillë që të njoh marrëdhëniet në mes të trashëgimisë, mirëqenies së komunitetit dhe ekonomisë lokale për të përmirësuar cilësinë e jetës dhe mjedisit jetësor. Kjo përfshin potencialet për turizëm, dhe përfaqëson një vazhdimësi dhe diversifikim të veprimeve tashmë të përfunduara apo lehtësuara nga grupet punuese rajonale dhe komunale.

Këto veprime kanë përfshirë:

- Krijimin dhe trajnimin e grupeve punuese rajonale dhe komunale.
- Mbledhjen e përgjithshme të të dhënave dhe ushtrimin për validimin e tyre.
- Vlerësimin e të dhënave për trashëgiminë dhe validimin e projekteve në secilën komunë.
- Pilot projektet që përqendrohen në ngjarje/ tradita kulturore në secilën komunë.
- Nismat e orientuara nga trashëgimia dhe pilot projektet për demonstrimin e turizmit.
- Seri punëtorish mbi trashëgiminë.

Bazuar në vlerësimet strategjike tashmë të përvijuara, objektivat dhe veprimet e ndërlidhura që janë planifikuar për tri vitet në vijim janë këto:

Objektivi 1

Rritje e vetëdijes dhe promovim i vlerësimit të trashëgimisë në Kosovën Jugore

Veprimet dhe partnerët e mundshëm

1.1 Organizimi i mbledhjes në vijim të të dhënave dhe validimit të trashëgimisë kulturore dhe natyrore të rajonit duke përfshirë praktikën dhe traditat lokale, lokalitetet, trashëgiminë e luajtshme dhe produktet kulturore.

(PTD, OShC-të, QRTK, akademia, komunat përkatëse)

1.2 Organizimi i aktiviteteve të ndryshme për promovimin e trashëgimisë me përfshirjen aktive të komunitetit, duke theksuar praktikën lokale, lokalitetet dhe produktet kulturore në rajon.

(PTD, mediet, praktikuesit, OShC-të, QRTK, komuniteti i biznesit, komunat)

1.3 Të zhvillohet dhe miratohet një strategji e përbashkët rajonale arsimore dhe vetëdijesuese me të gjitha komunat e përfshira, duke përfshirë konkurse, ngjarje dhe punëtori

(PTD, OShC-të, komunat, AZhR-Veri, shkollat lokale, Drejtoritë Komunale për Arsim, praktikuesit, ekspertët e trashëgimisë)

1.4 Promovimi i Planit Rajonal i Trashëgimisë dhe rezultatet e zbatimit të tij përmes një numri të aktiviteteve vetëdijesuese duke punuar me partnerët lokal, rajonal dhe qendror sipas nevojës

(PTD, komunat, AZhR-Veri)

1.5 Të përmirësohet vetëdijesimi për qasjen e integruar ndaj trashëgimisë në mesin e autoriteteve dhe publikut të gjerë.

(PTD, QRTK)

1.6 Të mirëmbahet faqja e internetit që promovon rajonin dhe aktivitetet në zhvillim e sipër

(PTD)

Objektivi 2

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Jugore

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

2.1 Të sigurohen vlerësimi i vazhdueshëm i të dhënave për trashëgiminë

(PTD, OShC-të, QRTK, akademitë, komunat përkatëse)

2.2 Të inicohet përpilimi i një inventari mbi elementet e trashëgimisë kulturore jo materiale në bashkëpunim me institucionet shkencore dhe/ose ekspertët në bashkëpunim edhe me praktikuesit e tyre.

(PTD, OShC-të, komunat, pronarët, praktikuesit, Muzeu i qytetit Mitrovicë)

2.3 Të inicohen projektet për konservimin e artefakteve arkeologjike dhe artefakteve të tjera të trashëgimisë pas konsultimeve me institucionet qendrore.

(MKRS, Instituti i Arkeologjisë, Komunat, QRTK)

2.4 Të inicohet vlerësimi rural me vëmendje të veçantë ndaj biodiversitetit dhe aseteve të trashëgimisë natyrore, duke përfshirë edhe identifikimin e specieve me interes më të lartë për ruajtjen e tyre në rajon.

(MMPH, komunat, OShC-të, AZhR-Veri)

2.5 Të ndërmiret një inventarizim i zonave të peizazheve nga perspektiva e trashëgimisë.

(PTD, MMPH, komunat, OShC-të)

2.6 Të krijohet një bazë e të dhënave për muzetë dhe koleksionet e tyre (trashëgimia kulturore e luajtshme)

(Muzeu i Kosovës, Muzeu i Kristaleve, Komunat, OShC-të)

2.7 Të hartohet një "Regjistër i Trashëgimisë në Rrezik".

(PTD, OShC-të, QRTK)

2.8 Të krijohet një hartë e aseteve të mbrojtura të trashëgimisë kulturore të ndërtuar, elementeve të trashëgimisë kulturore jo materiale, artikujve të trashëgimisë së luajtshme dhe lokaliteteve të trashëgimisë natyrore bazuar në studime dhe hulumtime gjithëpërfshirëse

(PTD, QRTK, OShC-të, komunat)

Objektivi 3

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësim i plotë, dizajn i integruar i projektit dhe planifikim i shëndoshë i menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Jugore

Veprimet dhe partnerët e mundshëm

3.1 Të nxitet koordinimi dhe bashkëpunimi në mes të të gjitha agjencive të trashëgimisë dhe planifikimit hapësinor, autoriteteve të interesuara dhe individëve në rajon

(PTD, QRTK, OShC-të, komunat, MMPH)

3.2 Të shfrytëzohen mjetet për konservim dhe menaxhim të prezantuara në Procesin e Lubjanës të Projektit Rajonal të KiE/BE, projektittë PDKK-së i BE/KiE si dhe projektet dhe programet e tjera të implementuara me sukses me mbështetje nga organizatat përkatëse ndërkombëtare.

(PTD, QRTK, komunat, MMPH)

3.3 Të organizohen forume të rregullta rajonale për trashëgiminë për të përditësuar të gjitha palët e interesuara.

(PTD)

3.4 Të botohet një publikim vjetor “Trashëgimia Jonë e Përbashkët - Një Rishikim i Shoqërisë Civile në Kosovën jugore”, përmes të cilit do të ndahen rezultatet e hulumtimeve dhe vlerësimeve.

(PTD, Forumi i Trashëgimisë)

3.5 Të ofrohet qasje e rregullt dhe e duhur në lokalitetet e përzgjedhura të trashëgimisë me perspektivë turizmi, duke përfshirë shenjëzimin dhe shërbimet udhëzuese.

(QRTK, Komunat, MKRS, Ministria e Transportit dhe Komunikimit)

Objektivi 4

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura për menaxhimin e trashëgimisë në Kosovën Veriore.

Veprimet dhe Partnerët e mundshëm

4.1 Të koordinohen rishikimet vjetore të implementimit të Planit të Trashëgimisë dhe përgatitjet për planin e radhës të trashëgimisë në vitin 2018 për një periudhë tjetër trevjeçare.

(PTD, Forumi i Trashëgimisë)

4.2 Të sigurohen shërbime cilësore të përmirësuara për nismat e orientuara nga trashëgimia dhe/ose turizmi përmes zhvillimit profesional.

(GPNM, PTD, OShC-të, komunat)

4.3 Të zhvillohen mjete dhe mekanizma për një qasje të integruar për rehabilitimin e trashëgimisë, ndërmarrjeve/turizmit dhe programeve arsimore me partnerë të shumëfishhtë.

(PTD, komunat, OShC-të, QRTK)

4.4 Të planifikohen programe të posaçme në bazëtë rrjedhës së tanishme dhe asaj potenciale të turizmit.

(komunat, OShC-të, komuniteti i bizneseve)

4.5 Të inicohen plane për rehabilitimin e trashëgimisë së paluajtshme kulturore të përzgjedhur, trashëgimisë jo materiale dhe trashëgimisë natyrore përmes dialogut aktiv ndërkulturor në mes të të gjithë palëve të interesuara (qendrore dhe lokale), duke përfshirë edhe komunitetet e margjinalizuara.

(Projektet që janë duke operuar në rajon, QRTK, OJQ-të)

4.6. Koordinatorëve të PTD-së t'iu sigurohet mbështetje operationale, financiare dhe politike si dhe ndihmë teknike.

(komunat, QRTK)

Objektivi 5

Të zhvillohen nisma të përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Jugore.

Veprimet dhe partnerët e mundshëm

5.1 Të inicohet një program trajnues për udhërrëfyesit lokal me kohë të pjesshme në secilën komunë.

GPNM, PTD

5.2 Pjesëmarrja në projektet e orientuara nga turizmi.

(PTD, komunat, OShC-të, komuniteti i bizneseve)

5.3 Të bëhet një analizë kosto/benifitit mbi projektet e propozuara në mënyrë që aplikimet të radhiten në mënyrë të koordinuar sipas prioritetit për financim.

(PTD, QRTK, komunat, kompanitë hulumtuese)

5.4 Të sigurohen veprime të koordinuara në mënyrë që të shfrytëzohen asetet e ndryshme të trashëgimisë dhe praktikat e përhapura në mbarë rajonin.

(OShC-të, komunat, PTD, AZhR-Veri)

5.5 Të përmirësohen shërbimet bazike të turizmit bazuar në NVM (bizneset familjare)

(kompanitë huadhënëse, bankat, komunat, anëtarët e komunitetit)

5.6 Të mbështeten praktikat e trashëgimisë kulturore jo materiale përmes aplikimit të përgjegjshëm të industrive kreative - si një lidhje me nismat/aktivitetet e arteve bashkëkohore në rajon.

(OShC-të, artistët, komunat, PTD, komuniteti i bizneseve)

5.7. Së bashku me komunat e tjera në rajon të zhvillohet një program i përbashkët rajonal që synon brendimin e rajonit me logone tijrajonale.

Plani i Veprimit do të monitorohet nga koordinatori i Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit me mbështetjen e komunave pjesëmarrëse të rajonit.

Gërmadhat e Kishës së Sh. Pjetrit, Stañ Terg, Komuna e Mitrovicës

07

*Konviktet e vjetra të minatorëve të Trepçës, Stan Terg,
Komuna e Mitrovicës*

KOMUNAT E RAJONIT JUGOR

Përderisa Programi Rajonal i PPZHL ka një fushë veprimi më të gjerë në sferën e zhvillimit ekonomik, PDKK/ZhEL përqendrohet në nismat e orientuara nga trashëgimia në raport me turizmin trashëgimor me parimet e pjesëmarrjes demokratike në procesin zhvillimor. Në këtë kapacitet, PDKK/ZhEL synon të krijojë kushtet për të lehtësuar kohezion dhe zhvillim ekonomik përmes shfrytëzimit të trashëgimisë kulturore dhe natyrore për rajonin e Kosovës Jugore.

Qasja e sugjeruar e integruar vendos një strukturë, metodologji dhe shembuj të arsyeshëm se si, nëse menaxhohet me efikasitet, trashëgimia mund të bëhet një aset i dobisë së madhe për komunitetet lokale si pjesë e procesit zhvillimor dinamik social dhe ekonomik.

Në përgatitje të Planit Rajonal për Trashëgimi, projekti i PDKK-së njihet ekzistencën e të gjitha lokaliteteve dhe aseteve të trashëgimisë në rajon, duke u bazuar në informacionin e ofruar nga autoritetet dhe institucionet lokale dhe qendrore, si dhe nga komunitetet lokale dhe OShC-ve.

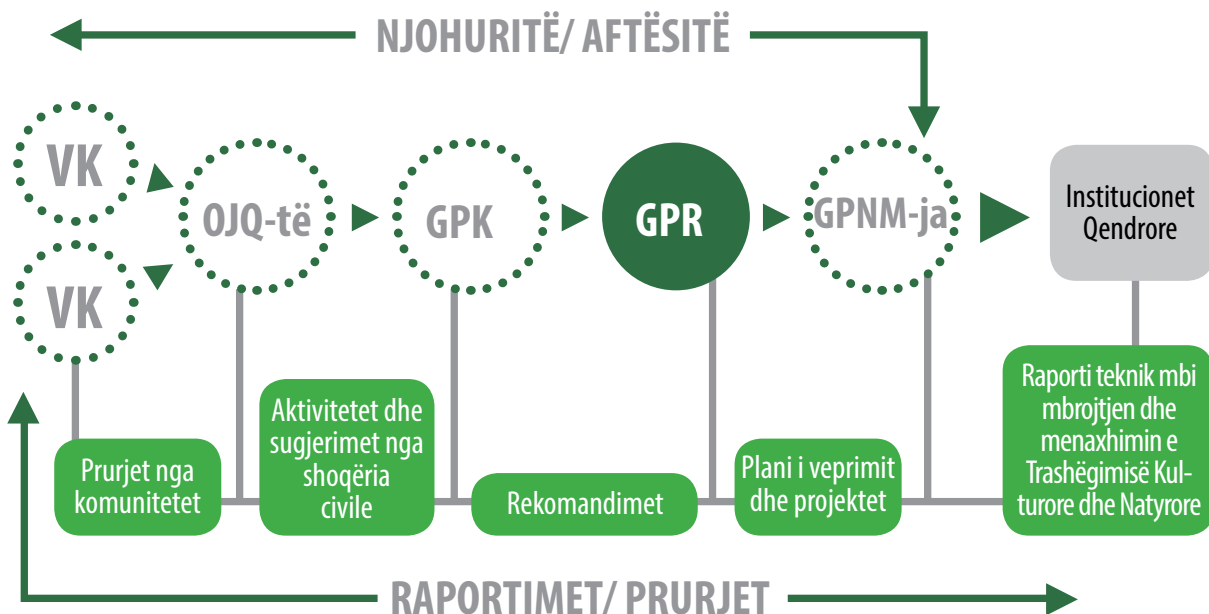
Sidoqoftë, pilot veprimet dhe veprimet e rekomanduara janë përqendruar në atraksionet dhe tiparet të cilat aktualisht janë të qasshme dhe mund t'i prezantohen publikut të gjerë dhe vizitorëve për qëllime të turizmit trashëgimor.

Ky kapitull është përgatitur për palët e interesuara në komunat përkatëse për të përcjellë Planin Rajonal të Trashëgimisë dhe rekomandimet e tij. Ai nxit përfshirjen aktive të komuniteteve lokale dhe palëve të interesuara në zbatimin e veprimeve me prioritet në komunën përkatëse, në bashkëpunim me pesë komunat e tjera në rajon, si dhe me autoritetet qendrore.

Sugjerimet e ofruara nuk janë përfundimtare dhe në asnjë mënyrë nuk sugjerojnë përjashtimin e nismave dhe burimeve të tjera të cilat janë detajuar në shtojca. Plani i Trashëgimisë, duke ofruar një rrugë të qëndrueshme për të ardhmen, inkurajon shfrytëzimin e këtyre aseteve të trashëgimisë në koordinim me të gjithë palët e interesuara, duke marrë parasysh konsiderimet strategjike theksuara në Pjesën 5.

Plani i Trashëgimisë është një proces dinamik që ofron një kontekst strategjik për veprimet e komunitetit me burimet ekzistuese për të siguruar përfitimet më të mëdha për komunitetet lokale në rajon. Ai synon që të lehtësojë veprimet e përbashkëta në identifikimin e prioritetëve për shpërndarjen e fondeve në dispozicion për konservimin dhe promovimin e trashëgimisë,

në bashkëpunim me qeverinë qendrore, komunat dhe palët e interesuara. Për të siguruar angazhimin aktiv të palëve të interesuara, projekti i PDKK-së miratoi metodologjinë dhe rrjedhën e punës në vijim, duke siguruar një raportim të vazhdueshëm dhe prurje nga komunitetet në politikëbërje, përdorur njohuri bazë dhe transferimi i aftësive nxitet në nivel të komunitetit.

Përfshirja në projektin e PDKK-së përfshinte:

- Hulumtimin mbi asetet e trashëgimisë kulturore dhe natyrore dhe identifikimin e elementeve të trashëgimisë jo materiale me pjesëmarrjen dhe kontributin e:
 - MKRS - Departamentit për Trashëgimi Kulturore
 - Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Prizren
 - Komunat e Rajonit Verior
 - OJQ Mundesia
 - Vullnetarët e Komunitetit
 - Ekspertët lokal mbi Trashëgiminë Natyrore
 - Ekspertin lokal mbi zhvillimin e aplikacionit për bazën e të dhënave
- Veprimet pilot me pjesëmarrje aktive të komuniteteve në rajon në prezantimin dhe promovimin e elementeve dhe praktikave të tyre të përbashkëta jo materiale.
- Një seri punëtorish mbi trashëgiminë në procesimin e planit dhe krijimin e një platforme për bashkëpunim në kuadër të rajonit si dhe mes rajoneve.
- Një Forum i Trashëgimisë me pjesëmarrjen e të gjitha komuniteteve, për të kontribuar në zhvillimin e Planit Rajonal të Trashëgimisë.
- Inventarizimi i aseteve të luajtshme të trashëgimisë me pjesëmarrjen e përfaqësuesve të Qendrës Rajonale për Trashëgimi Kulturore në Mitrovicë.
- Zhvillimi i logove rajonale.
- Vizitat studimore dhe sesionet trajnuese për të ju mundësuar palëve lokale të shohin praktikën e mira në mënyrë që ata të pajisen me njohuri dhe të kuptuarit bazëmbi proceset e zhvillimit lokal ekonomik, përfshirjen e komunitetit dhe pjesëmarrjen demokratike.
- Mbledhjet e Rrjetit të Komunitetit të Trashëgimisë me përfshirjen e një game të gjerë të individëve dhe entiteteve të cilët çmojnë aspektet specifike të trashëgimisë.

- Aktivitetet për rritjen e vetëdijes përmes vizitave në lokalitetet dhe sesionet trajnuese mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore me pjesëmarrjen e:
 - Mësimdhënësve të shkollave fillore
 - Nxënësve
 - Prindërve
 - Artizanëve
 - Të moshuarve
 - Komuniteteve lokale
 - OJQ-ve lokale

Veprimet e menjëhershme që u rekomandohen komunave në rajon

- Në forumin e parë që pason pas lansimit të Planit të Trashëgimisë, dhe së bashku me koordinatorët e PTD-së, të identifikohen fushat në komunë në të cilat një aset potencialisht mund të identifikohen si një zonë e caktuar.
- Të krijohet një grup i veprimit i komunitetit për këtë çështje.
- Të diskutohen mundësitë me autoritetet komunale.
- Me miratimin e autoriteteve komunale, të ndërmerret një proces i konsultimit me komunitet duke përfshirë anëtarët e komunitetit nga zonat e caktuara.
- Të shpjegohet Plani i Trashëgimisë dhe rëndësia e veprimit të përbashkët rajonal në kontekstin të çdo rajoni përkatës të Kosovës dhe të tërë Kosovës.
- Së bashku me komunitetet, të zhvillohet një vizion i përbashkët dhe një veprim i integruar në linjë me rekomandimet e Planit të Trashëgimisë Veri.
- Të zhvillohet një dokument ideor për t'u miratuar dhe mbështetur nga autoritetet komunale.
- Të punohet bashkërisht me koordinatoren e PTD-së i cili do të sigurojë koordinimin dhe bashkëpunimin në mes të komunave dhe qasje rajonale.
- Të kërkohet mbështetja nga organizatat e tjera të cilat veprojnë në rajon për zbatim në të ardhmen.

Kompleksi i minierës së Trepçës, detaj, Komuna e Mitrovicës

Komuna e Mitrovicës

Komuna e Mitrovicës shtrihet në pjesën veriore të Kosovës, buzë lumit Ibër. Qyteza e Mitrovicës është qendra ekonomike dhe turistike e rajonit të Kosovës Veriore.

Komuna e Mitrovicës i ka 50 vendbanime me një popullsi prej rreth 71,909 banorësh. Banorët janë kryesisht shqiptarë (69%), ashkalinjë (0.895), romë (0.73%), turq (0.73%), boshnjakë (0.57%), goranë (0.31%), serbë (0.19%), egjiptian (0.12%), të tjerë (0.65%) dhe të pa përcaktuar (2.9%). Në komunën e Mitrovicës gjuhët zyrtare janë shqipja, serbishtja, boshnjakishtja dhe turqishtja. Ajo kufizohet më komunën e Zubin Potokut, Vushtrrisë, Podujevës, Zveçanit dhe Skënderajt.

Trashëgimia materiale

- Lokacionet arkeologjike Fafos I dhe Fafos II, afër qytezës së Mitrovicës (neolitik)
- Rrënojat e Kishës së Shën Pjetrit, Stan Tërg (shekulli XIII/XIV)
- Rrënojat e Qytetit të Vjetër, fshati Vidishiq (mesjetar)
- Qyteza e vjetër e Trepçës, fshati Zasellë (mesjetar)
- Rrënojat e kompleksit mesjetar të ndërtesave, fshati Mazhiq
- Xhamia e Mazhiqit (rrënojat), fshati Mazhiq (shekulli XIV/XV)
- Hamami, qyteza e Mitrovicës (shekulli XVIII)
- Shtëpia e Arsim Leniqit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XVIII)
- Kulla e Sherif Gashit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XVIII)
- Shtëpitë e Xhafer Devës, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX-XX)
- Shtëpia e familjes Korogly, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX)
- Shtëpia e Avni Boletinit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX)
- Shtëpia e Florim Zenelit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX)
- Shtëpia e Nevzat Abrashit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX)
- Shtëpia e Spiro Budimirit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XIX)
- Kulla e Ymer Ymerit, qyteza e Mitrovicës (shekulli XX)
- Hoteli Jadran, qyteza e Mitrovicës (1928)

Trashëgimia Natyrore

- Burimet minerare të minierave të Trepçës
- Peizazhi i fshatit Bajgorë
- Peizazhi i fshatit Koshtovë

Trashëgimia jo materiale

- Ygdyl – loja tradicionale gjatë dasmave
- Plisi - kapela tradicionale
- Punimi i shalëve
- Endja/ tezgjahu
- Kerlan me duqa - ushqim tradicional

Ish Hoteli "Jadran" (1928.), qyteti I Mitrovicës

Veprimet me prioritet qe rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Mitrovicë në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore
- Të hulumtohen dhe identifikohet trashëgimia industriale dhe të bëhet inventarizimi sipas udhëzimeve të zhvilluara
- Të bëhet lista e ndërtesave në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Mitrovicës dhe komunës.

Germadhat e xhamisë afer fshatit Mazhiq, shek. XIV–XV, Komuna e Mitrovicës

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikatat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatori të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.
- Të identifikohet një shembull i peizazhit në komunë për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore (trashëgimisë industriale) bazuar në praktikatat lokale të trashëgimisë kulturore.
- Të bëhet Mitrovica një destinacion turistik për trashëgiminë unike industriale përcjellë me gastronomi dhe aktivitete tradicionale.

Lokacioni i rehabilituar i trashëgimisë industriale - Stan Tërg

Qendra e vjetër e minierës në Stan Tërg dhe peizazhi piktoresk i malit të Bajgorës me fshatrat e saj paraqet potencial atraktiv për turizëm në rajon. Kulturat dhe fetë e përziera nëpër gjenerata të cilat janë takuar në këtë zonë kryesisht për shkak të zhvillimit të qendrës së Trepçës, janë frymëzimi i nismës së bazuar në komunitet për integrimin e njerëzve përmes traditave të tyre kulturore.

Veprimet: Restaurimi dhe rehabilitimi i një zone të përcaktuar duke përfshirë rrënojat e Kishës Katolike të Shën Pjetrit dhe ndërtesat e banimit të "kolonisë angleze të minierës" në Stan Tërg; Përshtatja e galerisë së siguruar mirë të minierës së Trepçës për vizita; Promovimi i koleksionit unik të mineraleve të Muzeut të Kristaleve; Mbështetja e aktiviteteve dhe praktikave tradicionale të komuniteteve të fshatrave që shtrihen në shpatet e Bajgorës.

Partnerët: Autoritetet komunale, pjesëtarët e komuniteteve, QRTK, OJQ-të lokale, Agjencia e Zhvillimit Rajonal, Qendra e minierës së Trepçës.

Komuna e Vushtrrisë

Komuna e Vushtrrisë, ka një sipërfaqe prej rreth 344 km² dhe përfshinë qytezën e Vushtrrisë dhe 66 fshatra. Numri i përgjithshëm i popullsisë është 69,870 banorë. Përbërja e saj etnike është si në vijim: shqiptarët (98.5%), serbët (5.4%), turqit (3.9%), ashkalinjtë (2.0%), romët (0.9%), boshnjakët (0.4%), goranët (0.04%), egjiptianët (0.01%), të tjerë (0.7%). Komuna e Vushtrrisë kufizohet me komunën e Mitrovicës, Podujevës, Skënderajt, Obiliqit and Drenasit.

Trashëgimia materiale

- Kalaja e Strocit, fshati Strovç (antikiteti i vonë - mesjetë)
- Kalaja afër Vushtrrisë, fshati Samadrexhë (antikiteti i vonë - mesjetë)
- Kalaja (Kështjella) e Vushtrrisë, qendra e vjetër e qytezës së Vushtrrisë (Bizanti i hershëm - shekulli i VI)
- Rrënojat e ndërtesave mesjetare - kodra e Ceçanit, fshati Duboc (romake - mesjetare)
- Lokacioni arkeologjik "Te jorgovanet", fshati Novosellë (antikiteti i vonë - mesjetë)
- Lokacioni arkeologjik Ligata, fshati Stanovc i Ulët (romak)
- Lokacioni arkeologjik Selishte (Qeremidehane), fshati Balincë (romak)
- Villa Rustica, fshati Pestovë (romake)
- Hamami, qyteza e Vushtrrisë (shekulli XV)
- Ura e Gurit, qyteza e Vushtrrisë (antikiteti i vonë - shekulli XIX)
- Kisha e Shën Lazarit, fshati Samadrexhë (shekulli XIV)
- Xhamia e Gazi Ali Beut, qyteza e Vushtrrisë (shekulli XV)
- Shtëpia e Shaban Agës, qyteza e Vushtrrisë (shekulli i XIX)
- Shtëpia e Mahmut Pashë Gjinollit, qyteza e Vushtrrisë (shekulli XIX-XX)
- Shtëpia e familjes Pantina, qyteza e Vushtrrisë (shekulli i XX)
- Shtëpia e Zymer Musiqit, fshati Ceceli (shekulli XIX)
- Kulla e Kadri Hysenit, fshati Ashlan (shekulli XIX)
- Kulla e Zejnullah Beut, fshati Balincë (shekulli XX)

Ura e vjetër në Vushtri

Trashëgimia Natyrore

- Pyjet e Qyqavicës dhe Shalës

Trashëgimia jo materiale

- Zbukurimi me këna (dekorimi i nuses), Vushtrri
- Zeja e teneqe punuesve, Vushtrri
- Karro ndreqës

Veprimet me prioritet që rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Vushtrri në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore

- Të bëhet lista e ndërtesave në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Mitrovicës dhe komunës.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e ndryshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikrat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohet një peizazh në komunë për të marrë pjesë në planin rajonal
- Të investohet në promovimin dhe mbrojtjen e praktikave tradicionale
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.

Promovimi i rajonit si qendër tregtare e mineraleve: Muzeu me program interaktiv arsimor i cili do të vendoset në Kalanë e Vushtrrisë

Është e ditur se krahas Mitrovicës, Vushtrria u zhvillua falë pasurisë së zonës me minerale. Kjo dëshmohet nga shumë prej strukturave të fortifikuara që janë ndërtuar në afërsi, e të cilat shërbenin për të mbrojtur burimet, dy urat e gurit që mundësonin qarkullimin e tregut, si dhe disa prej strukturave më të rëndësishme që ndodhen në qendrën e vjetër të qytezës, siç është kështjella mesjetare e cila ishte stacion i karvanëve të tregtarëve të huaj gjatë periudhës osmane.

Veprimet: Zhvillimi i programit të muzeut interaktiv për promovimin e kulturës minerare në rajon. Ky muze mund të vendoset në Kështjellën e Vushtrrisë, e cila është duke u restauruar.

Partnerët: Autoritetet komunale, QRTK, Muzeu i Kosovës

Themelët e villa rustica, fshati Pestovë, Komuna Vushtrri (foto: MKRS)

Komuna e Skënderajt

Komuna e Skënderajt, ka një sipërfaqe prej rreth 378 km² dhe përfshin qytezën e Skënderajt dhe 52 fshatra. Në total ajo i ka 50,858 banorë, të cilët janë shqiptarë (99.66%), serb (0,9%), boshnjakë (0.8%), ashkalinjë (0.1%), egjiptianë (0.01%), turq (0.01%) dhe të tjerë (0.09%). Komuna e Skënderajt kufizohet me komunën e Mitrovicës, Zubin Potokut, Vushtrrisë, Istogut, Klinës dhe Drenasit.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik i Runikut, fshati Runik (neolitik)
- Kalaja e Gradinës, fshati Tushilë (neolitik)
- Nekropoli romak, fshati Kopiliq i Epërm
- Rrënojat e Kishës së Shën Gjergjit, fshati Runik (mesjetë)
- Rrënojat e Kishës së Shën Gjonit, fshati Leçinë (mesjetë)
- Rrënojat e "Kishës së Murgeshave", fshati Leçinë (mesjetë)
- Manastiri i Deviçit, në afërsi të qytezës së Skënderajt (shekulli XV)
- Mulliri i vjetër i familjes së Mujë Shalës, fshati Kuçicë (fillimi i shekullit XX)
- Mulliri i vjetër i familjes së Beka, fshati Kuçicë (fillimi i shekullit XX)
- Kompleksi rezidencial i familjes Jashari (lagjja e Jasharajve), fshati Prekaz (shekulli XX)

Trashëgimia Natyrore

- Burimi i ujit termal mineral, fshati Banjë

Trashëgimia jo materiale

- Këngët tradicionale të rapsodëve, Skënderaj

Neolithic vase, lokaliteti arkeologjik në Runik, Komuna Skenderaj (foto: MKRS)

Okarina, instrument muzikor i kohës së Neolitit, lokaliteti arkeologjik në Runik, Komuna Skenderaj (foto: MKRS)

Veprimet me prioritet që rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikrat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Skënderaj në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore
- Të bëhet lista e ndërtesave në rrezik në komunë dhe t'i raportohet QRTK-së në rajonin e Mitrovicës dhe komunës.

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e ndryshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikrat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohet një peizazh dhe/ose një trashëgimi industriale në komunë për të marrë pjesë në planin rajonal.
- Të investohet në artikujt e prodhimeve kulturore bazuar në praktikat lokale të trashëgimisë kulturore, siç janë këngët tradicionale të rapsodëve.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.

Zhvillimi i turizmit të banjave: Burimi i ujit termal mineral afër fshatit Banjë

Kapaciteti i madh i burimit ashtu si edhe toka shkëmbore prej ku buron uji i ngrohtë krijon një peizazh unik i cili njihet se ka potencial për zhvillimin e turizmit të banjave. Përfitimi më i madh i kësaj pasurie natyrore është se banorët lokal do të mund të zhvillonin nismat për promovimin e arritjeve të tyre tradicionale.

Veprimet: Programi dhe projekte për zhvillimin e kapaciteteve turistike të turizmit të banjave i cili do të pasurohet me atraksionet e aktiviteteve, praktikave dhe prodhimeve lokale kulturore.

Partnerët: Autoritetet komunale, pjesëtarët e komunitetit.

Burim termal, fshati Banjë, Komuna Skënderaj

Komuna e Leposaviqit

Komuna e Leposaviqit, ka një sipërfaqe prej rreth 750 km² dhe përfshin qytezën e Leposaviqit dhe 72 fshatra. Sipas administratës komunale numri i përgjithshëm i popullsisë është 18,600 banorë. Përbërja e tyre etnike është përafërsisht 96.77% janë serbë të cilët banojnë në qytezën e Leposaviqit dhe fshatrat përreth; shqiptarët (përafërsisht 1.61%) të cilët banojnë në fshatrat Koshtovë, Bistricë e Shalës dhe Cerajë; boshnjakë (1.61%), romë (0.06%) të cilët banojnë në Leposaviq dhe fshatin Kamen; ashkalinjtë (0.04%) të cilët jetojnë në Leposaviq. Komuna e Leposaviqit kufizohet me komunën e Zveçanit, Podujevës dhe Mitrovicës.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik Municipium DD ("Dardanorum"), fshati Soçanicë (romak)
- Rrënojat e Kishës së "Mramorit", Cerajë (mesjetë)
- Rrënojat e Kishës Borjani, Kamen, Leshak (mesjetare)
- Rrënojat e Kishës së Shën Konstantinit dhe Helenës, fshati Sllatinë (mesjetë)
- Rrënojat e Kishës së Varrezave, fshati Kajkovë (mesjetë)
- Kisha e Shën Gjonit fshati Soçanicë (mesjetë)
- Kisha e Shën Vasilit Ostroshit (mesjetare)
- Rrënojat e Karaulës Turke, fshati Ostraqë (shekulli XIX)

Trashëgimia Natyrore

- Banja/ burimi mineral, Venicë

Trashëgimia jo materiale

- Aktualisht nuk ka informacion. Rekomandohet hulumtimi

Veprimet me prioritet që rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Leposaviq në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e ndryshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Fibula e gjetur në Municipium DD. (foto: MKRS)

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.

Municipium D.D.(Dardanorum), shekulli i I, Komuna Leposaviq (foto: MKRS)

Komuna e Zubin Potokut

Komuna e Zubin Potokut, ka një sipërfaqe prej rreth 333 km² dhe përfshinë qytezën e Zubin Potokut dhe 64 fshatra. Numri i përgjithshëm i popullsisë është 14,900 banorë. Përbërja etnike është serb të Kosovës (përafërsisht 93.2%) të cilët jetojnë në qytezë dhe fshatrat përreth dhe shqiptarë (përafërsisht 6.7%) të cilët jetojnë në fshatin Çabër. Komuna e Zubin Potokut kufizohet më komunën e Skënderajt, Istogut, Zveçanit dhe Mitrovicës

Trashëgimia materiale

- Rrënojat e kishës së vogël në Jasenovik, fshati Jasenovik (mesjetë)
- Manastiri i Duboki Potokut, sipër fshatrave të Dobroshevinës dhe Qitlukut (shekulli XIV)
- Kisha e Shën Nikollës, fshati Crepullë (shekulli XIV-XV)

Trashëgimia Natyrore

- Liqeni artificial i Gazivodës

Trashëgimia jo materiale

- Aktualisht nuk ka informacion. Rekomandohet hulumtimi

Veprimet me prioritet që rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Zubin Potok në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

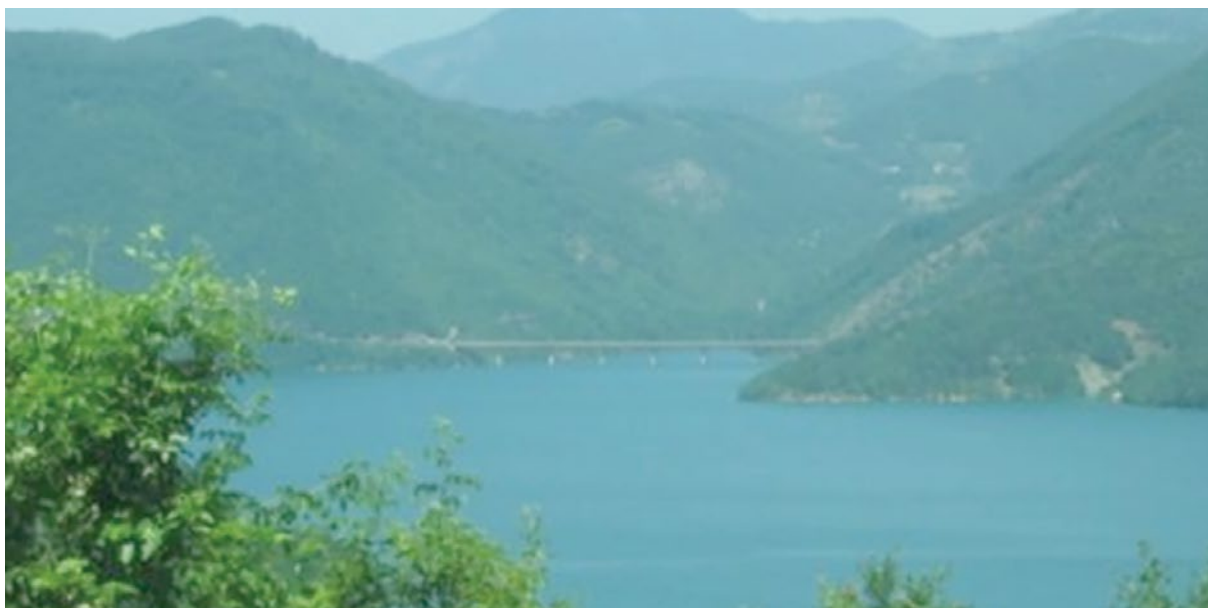
- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e ndryshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikrat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohet një peizazh dhe një trashëgimi industriale në Zubin Potok për të marrë pjesë në planin rajonal.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.

Liçeni artificial i Gazivodës, Komuna Zubin Potok

Komuna e Zveçanit

Komuna e Zveçanit, ka një sipërfaqe prej rreth 122 km² dhe përfshin qytezën e Zveçanit dhe 35 fshatra. Popullsia totale vlerësohet të jetë rreth 16,650 banorë me këtë përbërje etnike: serbët (mbi 96.09%) të cilët jetojnë në qytezën e Zveçanit dhe në 32 fshatra; shqiptarët (përafërsisht 2.10%) të cilët jetojnë në fshatrat Boletin, Lipë dhe Zhazhë, boshnjakët, romët dhe goranët (përafërsisht 1.80%). Komuna e Zveçanit kufizohet me komunën e Leposaviqit në lindje Mitrovicës në jug dhe Zubin Potokut në perëndim.

Trashëgimia materiale

- Lokacioni arkeologjik - qyteti mesjetar i Zveçanit
- Mbetjet e Kishës së Shën Panteleimonit, qyteza e Zveçanit (mesjetë)
- Manastiri i Banjskës, Banja e Mitrovicës (shekulli XV)
- Manastiri i Sokolicës, fshati Boletin (shekulli XV)
- Kisha e Virgjëreshës së Shenjtë, Zveçan (mesjetë)
- Kisha e Shën Paraskevit, Zveçan (mesjetë)
- Kulla e Isë Boletinit, fshati Boletin (shekulli XIX)

Trashëgimia Natyrore

- Aktualisht nuk ka informacion. Rekomandohet hulumtimi

Trashëgimia jo materiale

- Qepja dhe thurja - qëndisja "Necovanje"

Veprimet me prioritet që rekomandohen për të kontribuar në planin dhe programin rajonal për të rritur vetëdijen dhe promovuar vlerësimin e trashëgimisë në Kosovën Qendrore

- Organizimi i shëtitjeve të lagjes/ trashëgimisë për të rritur vetëdijen e popullatës lokale, për t'i familjarizuar ata me konceptet e ndryshme të trashëgimisë duke përfshirë edhe vet jetën e komunitetit.
- Mbështetja e aktiviteteve për ngritjen e vetëdijes në shkolla në komunë
- Shfrytëzimi i logos rajonale për shënim
- Të sigurohet mbledhja e rregullt e mbeturinave dhe ngritja e vetëdijes mbi rëndësinë e një mjedisi të pastër

Kompleksi i Kullave të Isa Boletinit

Marrja e masave të nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të hulumtohen dhe identifikohen praktikatat e veçanta të traditave, lojërave dhe trashëgimisë në Zveçan në mënyrë që ato të dokumentohen sipas udhëzimeve
- Të shënohet në harta të gjitha asetet e trashëgimisë së ndërtuar, të luajtshme, jo materiale dhe natyrore dhe të përditësohen rregullisht autoritetet qendrore

Të zhvillohet dhe të inkurajohet vlerësimi i plotë, dizajni i integruar i projektit dhe planifikimi me planin e shëndoshë të menaxhimit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohen standardet e nevojshme për ofrimin e shërbimeve turistike dhe të sigurohen trajnime për ofruesit lokal të shërbimeve.
- Të krijohet një hartë e qartë dhe e përditësuar e turizmit të trashëgimisë për të gjitha asetet që janë të gatshme për të pranuar vizitorë.
- Të përditësohet rregullisht faqja rajonale e internetit në mënyrë që të tjerët të informohen mbi aktivitetet e ardhshme.
- Të sigurohen prurje për raportin vjetor rajonal mbi "Trashëgiminë Tonë të Përbashkët" në Kosovën Veriore.
- Të sigurohet vendosja e shenjave për lokacionet të cilat janë të gatshme për turizëm
- Të testohen prodhimet kulturore dhe stilet e marketingut në zonën tuaj përkatëse të punës në rajon.
- Të sigurohet se nismat e ndryshme të orientuara nga trashëgimia të jenë të llojllojshme, gjithëpërfshirëse dhe të dallueshme për të tërhequr anëtarët e komunitetit dhe vizitorët.

Të zhvillohen dhe koordinohen praktikatat e duhura të menaxhimit për kujdesin e trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të organizohen kapacitetet zhvillimore për aftësi të shtuara në menaxhimin e trashëgimisë, duke përfshirë ciceronët lokal.
- Të merret pjesë në takime/forume të rregullta për të këmbyer zhvillimet dhe për t'u informuar për programin rajonal.
- T'i dërgohen broshurat e prodhuara lokalisht dhe materialet promovuese koordinatorit të PTD-së.

Të zhvillohen nismat e përshtatshme në nivel lokal dhe të qëndrueshme të turizmit të trashëgimisë në Kosovën Veriore

- Të identifikohet një peizazh dhe/ose një trashëgimi industriale në Zveçan për të marrë pjesë në planin rajonal.
- Të përkrahen nismat e Bizneseve të Vogla dhe të Mëdha (BVM), duke përfshirë Fjetjen me Mëngjes.

Promovimi dhe mbrojtja e Qepjes dhe Thurjes - Qëndisjes ("Necovanje")

Dikur ishte një praktikë e popullarizuar në mesin e grave në komunën e Zveçanit, sot qëndisja "Necovanje" është duke vdekur gradualisht. Një ndër hapat e parë për mbrojtjen e kësaj praktike atraktive si një shprehje e kreativitetit të praktikuesve të saj do të ishte organizimi i seancave trajnuese për gratë e reja të interesuara. Prodhimet gjithashtu mund të bëhen një nga markat e rajonit.

Veprimet: Programi për kursin trajnues në qëndisja "Necovanje" i cili do të udhëhiqet nga gratë që ende e praktikojnë këtë zanat.

Partnerët: praktikuesit, autoritetet komunale, OJQ-të

08

Mulliri i Z. Bekës, fshati Kuqicë

ZBATIMI I PLANIT TË TRASHËGIMISË - PËRPARIMI

Zbatimi i vazhdueshëm i Planit Rajonal për Trashëgimi është një pjesë thelbësore e procesit dhe përfshirja aktive e palëve të interesuara lokale do të luajnë një rol thelbësor për efikasitetin e tij.

Duke qenë se procesi i Planit për Trashëgiminë është testuar dhe provuar se funksionon mirë në Kosovën Perëndimore, lidhja në mes të rajoneve, duke shikuar praktikën më të mira të Kosovës Perëndimore në veçanti, është thelbësore për zbatim. Për më tepër, shpresohet se marrëdhëniet profesionale të vendosura me Këshillin për Trashëgimi të Irlandës, Parkun Rajonal Natyror të Vosges në Francën Verior dhe Fondacionin Ballkanik për Trashëgimi në Bullgari mund të ndihmojnë shkëmbimet profesionale gjatë fazës së zbatimit gjatë periudhës së ardhshme. Krahas kësaj, shtetet pjesëmarrëse në programin rajonal të PPZHL të Këshillit Evropës, mbesin pjesë e rrjetit që lejon shkëmbimet në mes të projekteve në vazhdim.

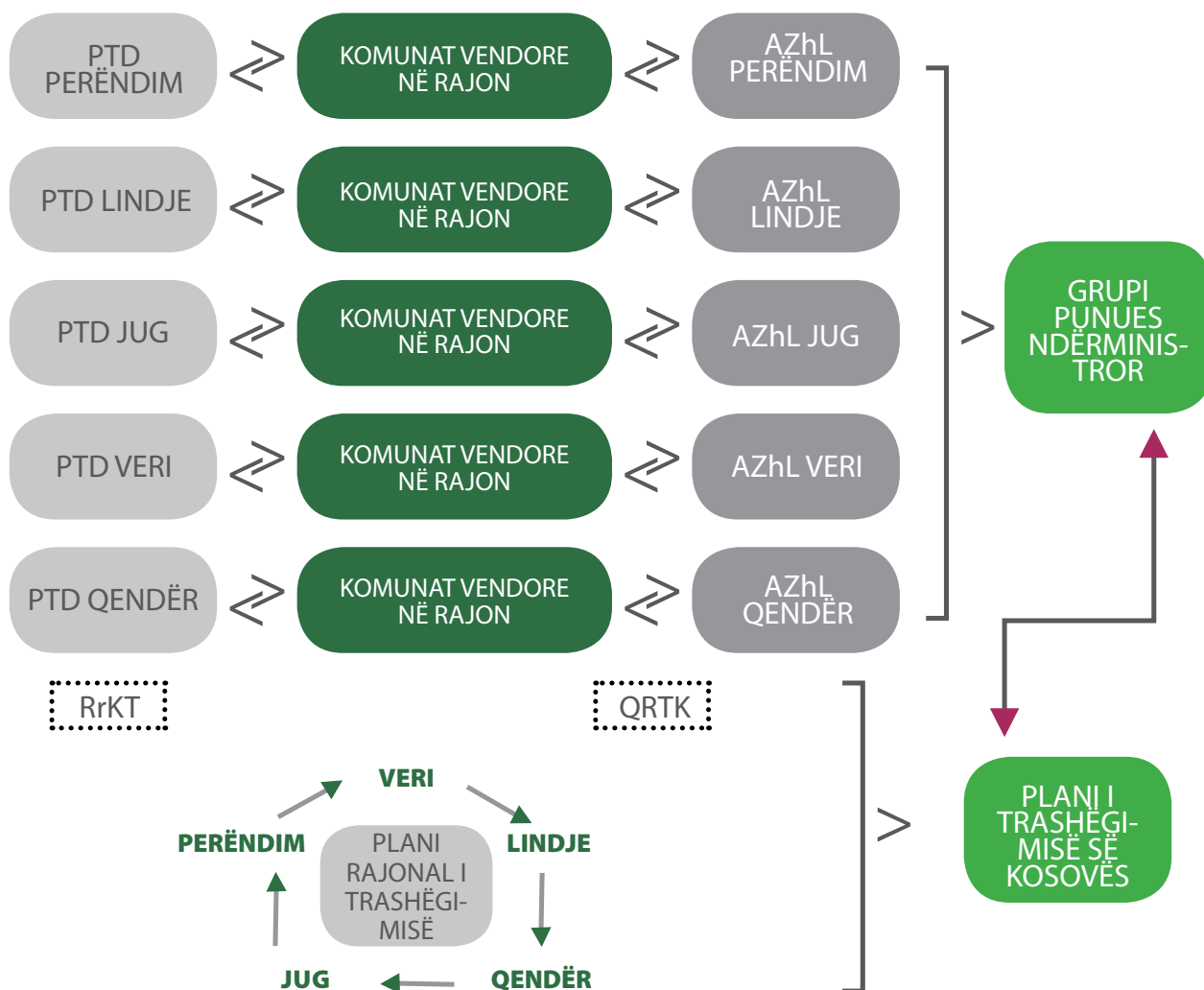
Për të koordinuar procesin, janë rekrutuar koordinatorë për Programin Trashëgimisë dhe Diversitetit (PTD) për secilin rajon. Ata do të lehtësojnë, koordinojnë dhe monitorojnë zbatimin e Planit të Trashëgimisë, i cili ofron nismat e mundshme rajonale me kontributin e komunave përkatëse. Kështu, koordinatori i PTD-së, me mbështetjen e komunave, institucioneve dhe komuniteteve, punon për dobinë e të gjithë rajonit. Zhvillimi i vazhdueshëm i kapaciteteve dhe përmirësimi konsistent i njohurive dhe aftësive në këtë fushë janë jetike për procesin e zbatimit. Koordinator i PTD-së siguron

Zbatimi i vazhdueshëm i Planit Rajonal për Trashëgimi është një pjesë thelbësore e procesit dhe përfshirja aktive e palëve të interesuara lokale do të luajnë një rol thelbësor për efikasitetin e tij.

vlerësimin e nevojave për zhvillim të kapaciteteve dhe adreson këto nevoja duke nxitur lidhjet dhe dialogun e vazhdueshëm në mes të entiteteve dhe komuniteteve. Përderisa Plani për Trashëgiminë dhe veprimet e tij të rekomanduara e kanë rolin e një mjeti udhëzues, promovimi dhe përkrahja e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në zhvillimin e nismave të orientuara nga trashëgimia mund të ndryshojnë bazuar në mjetet dhe gatishmërinë e komunave pjesëmarrëse. Ky plan fillestar luan një rol thelbësor në bashkimin e komunave dhe komuniteteve të rajonit për një vizion të përbashkët, duke u bërë gradualisht një pjesë efektive e strukturave lokale.

Nga kjo pikë e tutje, Plani për Trashëgiminë nxit një proces dinamik ku të gjitha palët e interesuara punojnë në shpirtin e solidaritetit dhe sinergjisë për të kontribuar në objektivat e tyre rajonale në komunat e tyre përkatëse dhe për më shumë angazhimit të tyre me komunat e tjera për të përfituar nga ky proces në mënyrën më pozitive. Dimensionet e këtyre përfitimeve shkojnë përtej mjeteve financiare dhe përfshinë monitorimine pjesëmarrjes demokratike të të gjitha komuniteteve në procesin e zhvillimit dhe rritjes relative në cilësinë e jetës dhe mjedisit jetësor.

PROGRAMIT I TRASHËGIMISË DHE DIVERSITETIT (PTD) DHE LIDHJA E TIJ ME RrKT DHE GPNM

Grafiku më sipër shfaq në vija të trasha qështjet kryesore. Idealisht, është paraparë që secili koordinator i PTD-së do të financohet nga komunat e përfshira në rajonet e tyre përkatëse (pas nënshkrimit të Memorandumit të Mirëkuptimit, siç është finalizuar në Kosovën Perëndimore). Ata duhet të kryejnë punën e tyre në përputhje me pesë temat vijuese:

- Hulumtim
- Promovim
- Veprime inovative
- Zhvillim Profesional
- Përkrahje për krijimin e strategjive dhe planeve të trashëgimisë

Disa prej hapave të sugjeruar janë këta:

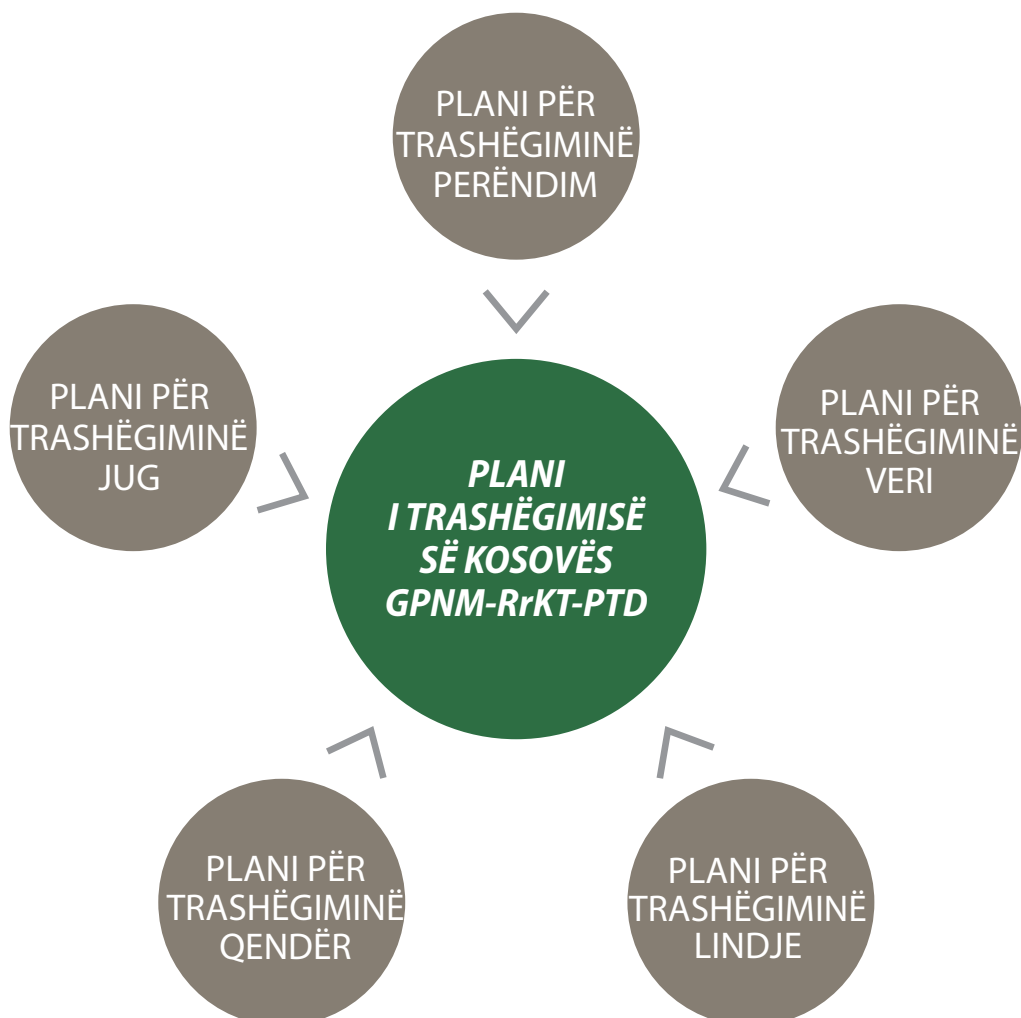
1. Programi i Trashëgimisë dhe Diversitetit dhe koordinorët do të jenë të veçantë për secilin rajon dhe do të udhëhiqen nga një doracak i përbashkët.
2. Mostra të programeve të përbashkëta rajonale siç janë Itineraret Kulturore (tashmë duke u zbatuar nga PDKK-ja në perëndim, së bashku me nismat e tjera) do të inicohen nga PTD-të në rajonet e tjera.
3. Mbledhja vjetore e PTD-ve së bashku me RrKT dhe GPNM.
4. Raporti Vjetor - Trashëgimia Jonë e Përbashkët: ky rishikim i shoqërisë civile do të prodhohet çdo vit si një rezultat kyç i procesit të planit për trashëgiminë, për të promovuar dhe monitoruar përparimin e saj.
5. Rishikimi Periodik i Planeve Rajonale për Trashëgimi (i cili do të rishikohet dhe përditësohet çdo 3 vjet)
6. Një Plan për Trashëgimi i Kosovës do të përgatitet me kohë nga palët e interesuara lokale me RrKT dhe GPNM, nën udhëheqjen e koordinorëve të PTD-së.
7. Raportii Kosovës për Trashëgimi do të përgatitet nga palët e interesuara lokale me RrKT dhe GPNM, nën udhëheqjen e koordinorëve të PTD-së.

Kjo është një plan i skenarit. Procesi i planit për trashëgiminë është vetërigjenerues por gjithashtu është edhe një proces dinamik i cili do t'i përgjigjet nivelit të interesimit, angazhimit dhe përkushtimit të komunitetit. Pronësia e procesit, gjatë vitit të ardhshëm, do t'i kalojë palëve lokale të interesuara dhe ata do të përmirësojnë dhe përshtatin skenarët e ardhshëm me kalimin e kohës.

Strategjia afatgjate

Me prezantimin e Planeve për Trashëgiminë në katër rajonet e tjera në Kosovë, sot të pesë rajonet - perëndim, jug, lindje, veri dhe qendër - kanë plane rajonale. Përmes metodologjisë, mjeteve dhe programeve mostër, të zhvilluara nga projekti i PDKK-së si dhe përmes vendosjesë koordinatorëve të Programit të Trashëgimisë dhe Diversitetit, është prezantuar një model afatgjatë operacional.

Përderisa Plani për Trashëgiminë ka të bëjë me tërë rajonin e Kosovës Jugore, lidhja në mes të nivelit komunal, rajonal dhe qendror është i domosdoshëm për një periudhë efektive dhe efikase të implementimit. Në këtë cilësi, bashkëpunimi dhe koordinimi i afërt në mes të Grupit Punues Ndërmnistror ², Rrjeti i Komunitetit të Trashëgimisë dhe koordinatorët e PTD-së në pesë rajonet do të sigurojnë integritetin e procesit dhe do të kontribuojnë zhvillimit të Planit të Trashëgimisë të Kosovës.

² Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural, Ministria e Tregtisë dhe Industrisë (Divizioni i Turizmit), Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal.

Referimet dhe Burimet e Përzgjedhura

OSCE Municipal Profile report : <http://www.osce.org/kosovo/66047>

Baza e të dhënave e MKRS (www.transhegemia.org), 2014

An Overview of the Development of Mitrovica through the Years, IKS (Kosovo Stability Initiative publication), 2012

Guida Arkeologjike e Kosovës, Prishtinë 2012;

Komuna e Vushtrrisë, Analiza Hapësinore, MMPH, Prill 2005 (Raport i Komunës së Vushtrrisë, Analiza Hapësinore, prill 2005)

M. Šuput, Spomenici srpskog crkvenog graditeljstva XVI-XVII veka, Beograd 1991

Data base of the MCYS (www.transhegemia.org), 2014

OSCE, Municipal Profile, March 2014

An Overview of the Development of Mitrovica through the Years, IKS (Kosovo Stability Initiative publication), 2012

Archaeological Guide of Kosovo, Pristina 2012

Komuna e Vushtrrisë, Analiza Hapësinore, MMPH, Prill 2005 (Report of Municipality of Vushtrri/ Vuçitër, Spatial Analyse, April 2005)

M. Šuput, Spomenici srpskog crkvenog graditeljstva XVI-XVII veka, Beograd 1991

Aliu V. - Drançolli F. - Haliti Nj. & Zeneli A., "Trashëgimia e evidentuar e Kosovës/Evidentiranih spomenici na Kosovu/Evidences Monuments of Kosova", Ministry of Culture, Youth and Sports, Prishtinë/Priština 2005

Draft analysis conducted by Cultural Heritage without Borders in the framework of Local Cultural Heritage Plans Program, Kosovo 2014.

Dr.F.Drançolli, Trashëgimia monumentale në Kosovë, Prishtinë 2011

EU CARDS programme for Kosovo (2009). "Sustainable Forest Management for Kosovo-Technical Report: Preliminary Identification of Natura 2000 sites in Kosovo. Prishtinë/Priština

Government of Ireland, "National Heritage Plan", 2002

GTZ on behalf of Department of Tourism, Ministry for Trade & Industry
"Tourism Strategy Kosovo 2010-2020", Ministry of Trade & Industry, Prishtinë/Priština 2010

Heritage Council in association with South Dublin County Council, "Heritage Plan 2010 – 2015/ Plean Oidhreachta, Contae Atha Cliath Theas 2010 -2015". Dublin 2010

Irish Heritage Council, "A Methodology for Local Authority Heritage Officers on the Preparation of County/City Heritage Plans", July 2013

Note: the methodology and examples of Irish heritage plans may be downloaded from the Heritage Council website - <http://www.heritagecouncil.ie/home/>

Mr.Sc.F. Dolli, Arkitektura tradicionale – popullore e Kosovës/Traditional Popular Architecture of Kosovo (Catalogue of heritage scientific exhibition – Kosova 2001)

OSCE Mission in Kosovo Factsheet 2014, "Municipal profiles March 2014"

Portraits of Historic Districts in Kosovo and the Balkan Region, 2011 (CHWB publication)

Regional Development Agency North, established with the initiative of the European Commission Liaison Office, Prizren 2009 (<http://www.rda-south.org>)

Survey of Cultural Heritage Assets in Dragash/Dragaš Municipality, Final Report prepared by C. Whitaker, 2013 (UNDP publication)

V. Đurić, Vizantijske freske u Jugoslaviji, Beograd 1975(in Serbian, Cyrillic)

SHTOJCAT

Shtojca 1 - Veprimet Pilot

Si pjesë e qasjes së integruar, dhe krahas hulumtimeve të zhvilluara mbi trashëgiminë kulturore të ndërtuar dhe trashëgiminë natyrore, në vitin 2014 u vlerësuan praktikatat e trashëgimisë jo materiale të shënuara më poshtë. Kjo ishte pjesë thelbësore e fazës së punës së integruar në terren dhe raportit të studim fizibilitetit i cili ka krijuar një platformë të mirë për zhvillimin e Planeve Rajonale të Trashëgimisë. Trashëgimia jo materiale e shënuar është identifikuar dhe pranuar si vlerë trashëgimoree komuniteteve, si mostra të trashëgimisë së pasur dhe të shumëllojshme të rajonit. Puna e vazhdueshme nën Planin e Trashëgimisë do ta shtojë këtë listë në baza progresive, në rritje dhe të planifikuara.

Gjatë periudhës Gusht - Tetor 2014, pilot veprimet për praktikatat e Trashëgimisë jo materiale janë implementuar në të katër rajonet, duke inkurajuar përfshirjen aktive të komunitetit. Këto pilot veprime u kanë prezantuar palëve lokale të interesuara elemente jo materiale të llojllojshme, duke e bërë secilin rajon shumë specifik dhe unik por njëherit edhe komplementar për njëri-tjetrin.

Pilot veprimet e Rajonit Verior kanë përfshirë:

- Ditet e Trashëgimisë Jo materiale: "Përtëritja e Traditave" përfshirë:
 - Ygdyl lojën tradicionale, Mitrovicë: Një lojë garuese e cila organizohet gjatë dasmave nga prijësi i familjes së dhëndrit, i cili fsheh artikuj që mysafirët e dasmës duhet t'i gjejnë. Ata që i gjejnë artikujt e fshehur marrin një dhuratë.
 - Zbukurimi me Këna (dekorimi i nuses), Vushtrri: dekorimi i fytyrës së nuses me këna një ditë para dasmës, sipas besimit se ajo do të mbrohej nga "syri i keq" në ditën e dasmës.
 - Këngët tradicionale të rapsodëve, Skënderaj: këngë tradicionale lokale të cilat këndohen vazhdimisht për të paktën dy ditë gjatë dasmës.

Shtojca 2 - Anëtarët e Grupeve të Punës

Partnerët kryesor

Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit
Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturor në Mitrovicë
OJQ Mundësia

Anëtarët e Grupeve Punuese Rajonale

Rreze Loxha, drejtoreshë e QRTK në Mitrovicë; Hajrullah Mustafa, Drejtor i Muzeut të Mitrovicës, Mirsad Ferati, Drejtor i Teatrit të Mitrovicës, Fahri Jashari, Departamenti i Kulturës, Komuna e Mitrovicës; Hylki Salihu, arkitekt, QRTK në Mitrovicë; Shukrane Begu, Muzeu Etnografik Vushtrri; Qazim Nimani, mësues; Xajë Peci, Agjencia Turistike UNION; Mirvete Kukaj – Maqedonci, OJQ Mundësia; Arjeta Uka, Departamenti për Turizëm; Hylmi Veseli, Kompania e Ujësjes Ibër Lepenc.

Anëtarët e grupit punues ndër-komunal

Qamil Sahiti, Drejtor i Departamentit për Kulturë, Rini dhe Sport, Komuna e Vushtrrisë; Xhylsime Feka, Departamenti i Arsimit, Komuna e Vushtrrisë; Shukrane Begu, Muzeu Etnografik Vushtrri; Bujar Surdulli, mësues, komuna e Vushtrrisë; Musa Prokshi, Drejtor i Departamentit për Kulturë, Rini dhe Sport, Komuna e e Skenderajt; Lirie Derguti, etnologe, komuna e Vushtrrisë; Faton Zeka, Departamenti i Arsimit, komuna e Skënderajt; Blerina Bejtullahu, Etnologe, komuna e Vushtrrisë; Bahri Sejdiu, Përgjegjës për Muzeun dhe Trashëgiminë Kulturorë; Vlora Vojvoda; Departamenti për Zhvillim Ekonomik, Komuna e Skënderajt; Mirvete Kukaj – Maqedonci, OJQ Mundësia.

Vullnetarët dhe Vëzhguesit

Isuf Imeri
Bashkim Krasniqi
Nenad Pantić
Perparim Behrami
Bahri Gashi
Burim Tahiri
Vesel Krasniqi

Ekspertët, përfaqësuesit e institucioneve/autoriteteve dhe kompanive private të përfshira:

Terry O'Regan, ekspert i Këshillit të Evropës – Irlandë

Liam Scott, Këshilli i Trashëgimisë të Irlandës

Valmira Gashi, eksperte nga MMPH

Fadil Bajraktari, ekspert nga MMPH

Nora Arapi, personi kontaktues për PDKK-në nga MKRS

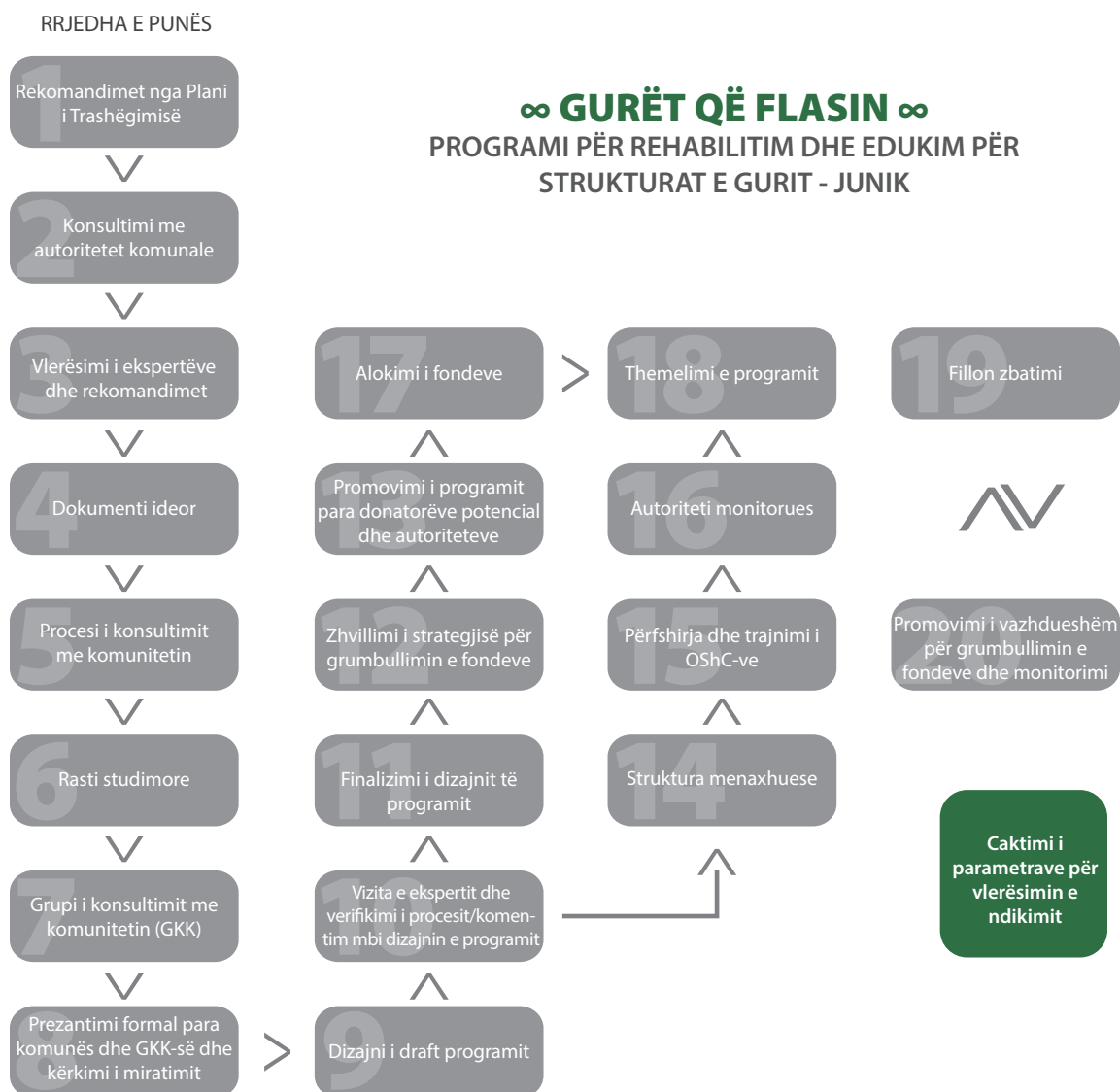
Uragan Alija, ekspert lokal mbi analizën e mbledhjes së të dhënave

Rexhep Kqiku, zhvillues i programeve për web

Kompania ASHA

Shtojca 3 - Metodologjia e zhvillimit të bazuar në komunitet (Junik)

a. Grafik

b. Punimi i rastit studimor

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Junik-Case-Study_en.pdf

c. Broshura e Programit Gurët që Flasin

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Stones_en.pdf

d. Rasti studimor i Prishtinës

<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/20130129-PristinaCS.pdf>

Shtojca 4 - Lista Kontrolluese e Konsiderimeve Strategjike në zbatimin e qasjes së integruar

A. Angazhimi Komunitetit dhe Ngritja e Vetëdijes

- Mbledhja e vazhdueshme gjithëpërfshirëse e të dhënave dhe validimi sipas standardeve të pranuar ndërkombëtarisht.
- Vlerësimi i strukturave lokale, ndikimet dhe qështjet për të kuptuar më mirë nevojat dhe kërkesat e palëve të interesuara.
- Ndërtimi i kapaciteteve në mesin e palëve të interesuara për të ngritur vetëdijen lokale/rajonale mbi problemet e trashëgimisë dhe diversitetit.
- Bashkëpunimi, dhe garantimi i një niveli të caktuar të koordinimit dhe qasjes së vazhdueshme me partnerët relevant.
- Promovimi i këmbimit efektiv të njohurive bazuar në hulumtime dhe fakte.
- Sigurimi i përfshirjes dhe pjesëmarrjes së të gjitha komuniteteve, dhe akomodimi i ideve të ndryshme.
- Planifikimi dhe ndërmarrja e aktiviteteve të njëkohshme për ngritjen e vetëdijes me shtrirje efektive tek të gjitha komunitetet dhe autoritetet, me përshtatshmërinë e nevojshme kulturore.
- Sigurimi i strategjive dhe burimeve për fushatat lokale vetëdijësuese, të cilat janë argetuese dhe arsimore.
- Sigurimi i mekanizmave për vlerësimin e ndikimit.

B. Masat mbrojtëse.

- Sigurimi i zbatimit efektiv të legjislacionit gjithëpërfshirës dhe të përditësuar për mbrojtjen e trashëgimisë.
- Shfrytëzimi i ekspertizës për trashëgimi.
- Zhvillimi i politikave, programeve dhe planeve të duhura të menaxhimit.
- Mbjajtja e përgatitjes së vazhdueshme të inventarit dhe regjistrimi i detajuar i kategorive të ndryshme të trashëgimisë kulturore në pajtim me kriteret e ofruara në Ligjin për Trashëgiminë Kulturore dhe Udhëzuesit për Inventarizimin e Aseteve të Trashëgimisë Kulturore.
- Monitorimi i zbatimit të projekteve për konservim në pajtim me kriteret dhe procedurat e vendosura, dhe në baraspeshë me kërkesat e arsyeshme të pronarëve/banuesve dhe programet dhe planet e autoriteteve lokale.
- Të njihet "Harta Arkeologjike" e rajonit në mënyrë që të mund të ndërmerren masa parandaluese nëse ndërtimi apo aktivitete të tjera synohen të ndërmerren në fushat me tipare arkeologjike.
- Mbështetje e zhvillimit të udhëzuesve për të nxitur mbajtjen, integrimin dhe përmirësimin e trashëgimisë ekzistuese kulturore dhe natyrore.
- Të qenët vigjilentë, dhe shfrytëzimi i të gjitha mundësive për të nxitur partnerët në revitalizimin e trashëgimisë së ndërtuar në mes të institucioneve përgjegjëse, autoriteteve lokale dhe pronarëve.
- Përqendrimi në ndikimin afatgjatë në zhvillimin e një qasjeje të integruar drejt një rrjeti të qëndrueshëm dhe të integruar të parqeve dhe rezervateve kombëtare.

C. Planifikimi dhe dizajnimi

- Vlerësim i thuktë me të gjitha palët e interesuara, posaçërisht komunitetet lokale.
- Analizë realiste e kapaciteteve organizative dhe operacionale.
- Bashkëpunim dhe koordinimi i shtuar në mes të institucioneve, shoqërisë civile dhe autoriteteve lokale.
- Plani Gjithëpërfshirës për Menaxhimin e Trashëgimisë; vënia e prioritetëve, vlerësimi teknik dhe studimi i fizibilitetit.
- Vëmendje e veçantë për përfshirjen e komuniteteve të marginalizuara.
- Ndeshmëri ndërkulturore kundrejt grupeve ekzistuese bazuar në moshën, lokacionin gjeografik, aftësinë, gjininë, racën dhe përkatësinë etnike.
- Analizë gjithëpërfshirëse e mundësive për grumbullimin e fondeve dhe trendeve të tregut.
- Fushatë efektive për Informimin Publik
- Monitorim i planifikuar mirë dhe mekanizëm vlerësimi, duke pasur parasysh fazën përcjellëse.
- Dokumentimi në kohë dhe i saktë.
- Mundësitë e duhura profesionale për zhvillim.

D. Masat menaxhuese kërkojnë:

- Të qenët besnik ndaj parametrave të vendosur nga palët e interesuara.
- Sigurimin e kontrollit sistematik të cilësisë së të mirave dhe shërbimeve.
- Mbajtja e një baraspeshe në mes të detyrave dhe procesit.
- Trajtimi i monitorimit dhe vlerësimit si një proces mësimi.
- Baraspeshimi i kujdesshëm i burimeve financiare dhe njerëzore, dhe aktiviteteve të programit.
- Ndërmarrja e vlerësimeve të rregullta dhe analizimit të dhënave për të qenë në gjendje që t'iu përshtaten ndryshimeve.
- Vetëdijesimi për lidhjet e mundshme dhe mundësitë e bashkëpunimit për të ruajtur burimet dhe për të ndërtuar partneritetet.
- Ofrimi i përditësimeve të rregullta për palët e interesuara mbi progresin e projektit për të përforcuar angazhimin.
- Promovimi i punëve të kryera për të dëshmuar progresin dhe për të tërhequr donatorët, partnerët dhe investitorët e brendshëm dhe të jashtëm.

5.5 Trashëgimia Kulturore dhe Turizmi përfshijnë:

- Të kuptuarit se Turizmi i Trashëgimisë mund të jetë një kontribues madhor për zhvillimin ekonomik lokal.
- Të kuptuarit se projektet për trashëgimi mund të shtojnë turizmin trashëgimor kur ato zhvillohen si pjesë e një pakoje të integruar të turizmit trashëgimor. Do të ishte e dobishme që të caktohet prioriteti i projekteve të cilat janë të lidhura me infrastrukturë të mirë të turizmit dhe zhvillimet komerciale siç janë restorantet dhe ofrimi i akomodimit.
- Sigurimi i përfshirjes dhe integritetit të popullsisë me lokalitetet e trashëgimisë lokale dhe zhvillimin e ndërlidhur të turizmit trashëgimor.
- Gjatë zhvillimit dhe prezantimit të turizmit trashëgimor, të qenët i ndeshëm ndaj diversitetit kulturor të popullatës lokale dhe turistëve.
- Përpjekja përtë prezantuar një përshkrim të baraspeshuar të trashëgimisë dhe historisë së rajonit, duke u siguruar që prezantimet dhe informacioni i ofruar të jetë i bazuar gjatë gjithë kohës në njohuri të shëndosha profesionale dhe hulumtime.

- Të sigurohet që një pjesë e arsyeshme e të ardhurave të gjeneruara nga turizmi trashëgimor të kanalizohet në konservimin e trashëgimisë.
- Njohja e rrezikut të vetvetishëmse eksploatimi i një dimensionit të trashëgimisë si atraksion turistik në një zonë mund të kërcënojë konservimin e madje edhe vet ekzistencën e burimeve të tjera të trashëgimisë në atë zonë.
- Të kuptuarit se turistët e trashëgimisë do të presin standarde të pranuar ndërkombëtarisht në lidhje me infrastrukturën lokale fizike dhe mikpritjen.
- Para se të prezantohen lokalitetet e trashëgimisë si atraksione turistike, të sigurohet se janë vendosur masat e nevojshme për mbrojtjen e trashëgimisë.
- Para se të prezantohen lokalitetet e trashëgimisë si atraksione turistike, të sigurohet se janë adresuar qështjet e ndërlidhura me shëndetin dhe sigurinë.
- Të kuptuarit se turizmi i pakoordinuar i trashëgimisë mund të rrisë ndikimin negativ tek popullata lokale siç është humbja e privatësisë, shtimi i tollovisë në trafik, dëmtimi i pronës dhe mjedisit lokal publik si dhe çrregullimin e jetësës lokale.

Në kuadër të Projektit të Përbashkët të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës "Përkrahje për Promovimin e Diversitetit Kulturor", ky Plan i Trashëgimisë shënjon rrugën për rilidhje, ribashkim dhe pajtim mes njerëzve, tokës dhe trashëgimisë së tyre. Plan i arrin deri te diaspora e gjërë e çdo komune me qëllim të hartimit të rrefimit të përbashkët të urtësisë, të kuptuarit dhe të përparimit, duke ua dhënë kështu të gjithë qytetarëve një proces dinamik për ndarjen e këtij rrefimi me fqinjët dhe vizitorët e tyre."

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Ajo përbëhet nga 47 shtete anëtare , 28 prej të cilave janë anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjitha vendet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut , një traktat i projektuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe sundimin e ligjit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr implementimin e Konventës në shtetet anëtare.

www.coe.int

Bashkimi Evropian është një partneritet unik ekonomik e politik midis 28 vendeve demokratike evropiane. Qëllimet e tij janë paqja, prosperiteti dhe liria për 500 milionë qytetarët e saj - në një botë më të drejtë, më të sigurtë. Për të realizuar gjërat, vendet e BE-së kanë krijuar organet për të udhëhequr BE-në dhe për të adoptuar legjislacionin e saj. Ndër organet më kryesore janë Parlamenti Evropian (që përfaqëson popullin e Evropës), Këshilli i Bashkimit Evropian (që përfaqëson qeveritë nacionale) dhe Komisioni Evropian (që përfaqëson interesat e përbashkëta të BE-së).

<http://europa.eu>

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe